HANS IN DRUŽINA KOBENZL – OD PREBIVALCEV ŠTANJELA DO ZEMLJIŠKIH GOSPODOV*

Vojko Pavlin

Družbeni vzpon družine Kobencelj/Kobenzl/Cobenzl[1] v 16. stoletju je nesporno povezan z življenjsko zgodbo enega najvidnejših predstavnikov goriškega plemstva sploh, ne le svoje kraške rodbine. Ivan (Janez)/Hans/Giovanni[2] Kobenzl ni bil izjema, ki mu je uspel preboj med goriške deželane (deželno plemstvo) in med nosilce pomembnih funkcij na habsburškem dvoru. Tovrstna „družbena mobilnost" v tedanjem času sicer ni bila tako neobičajna, preseneča pa do neke mere precejšnja hitrost Hansove družbene uveljavitve ter izjemna naklonjenost in podpora vladajočih odločevalcev pri tem[3]. Vojna dogajanja, finančne potrebe Habsburžanov in njihovo naslanjanje na nižje plemstvo ob vzpostavljanju osrednjih „uradniških" struktur so sicer marsikomu na stežaj odpirala vrata družbenega vzpona, tudi

* Iskrena zahvala prijateljem in kolegom, ki so pomagali predvsem pri težavnem in omejenem dostopanju do arhivskega gradiva: v prvi vrsti Alessio Stasi z vzpodbudo in dolgimi prijateljskimi pogovori o izvoru družine Kobenzl, Lucia Pillon z velikodušnim usmerjanjem k merodajnemu gradivu, Marco Plesnicar in goriški Državni arhiv (Archivio di Stato di Gorizia) z olajšanim dostopom do arhivskega gradiva, Lilijana Žnidaršič Golec s posredovanjem nekaterih virov iz Arhiva Republike Slovenije, kakor tudi Liliana Ferrari in Paolo Santoboni iz tržaškega Državnega arhiva (Archivio di Stato di Trieste).

1 V članku je v rabi nemška različica imena in priimka, ki je bila tedaj prevladujoča pri Hansu Kobenzlu. Sicer pa je slovenski priimek Kobencelj na Krasu izpričan še na prehodu iz 19. v 20. stoletje, ko je v Mavhinjah (št. 3 oziroma nova št. 35) pri Kobencljevih živela družina s tem priimkom (ŽUPNIJSKI ARHIV MAVHINJE, *Liber II. Status animarum in ecclesia parrocchiali sancti Nicolai ep.*). V Mavhinjah so Kobenclji (Kobencli) izpričani že v 18. stoletju (prav tam, *II. Liber mortuorum in ecclesia s. Nicolai episcopi de Mauchigna* [seznam hišnih številk iz leta 1794]); v 17. stoletju se omenjajo v Šempolaju (ŽUPNIJSKI ARHIV ŠEMPOLAJ, Matične knjige, *passim*).

2 Ni znano, kako točno so ga imenovali v domači družini.

3 O tem lepo priča način sprejetja med člane nemškega viteškega reda mimo običajnih okvirov (Bernhard HUBER, *„Ornamentis animi ingeniique est praeditus" Hans Kobenzl von Prosegg als Deutschordensritter (um 1530/1566-1594*; v tem zborniku).

nemajhnemu številu Goričanov, delno že preden je kralj Maksimilijan I. Habsburški po izumrtju goriških grofov leta 1500 prevzel knežjo oblast v grofiji ob Soči[4].

Kobenzli med goriškimi veljaki vsaj do neke mere izstopajo, saj svojih korenin ne vlečejo iz uveljavljenih plemiških sredin; niso se proslavili s kakšnimi izjemnimi vojnimi dejanji v habsburško-beneški vojni (kot npr. Thurni, Neuhausi, Hoferji) ali se ukvarjali z veliko trgovino (kot npr. Lantieriji). Njihova zibelka je tekla ne le v deželi na robu cesarstva, ampak v kraju na robu goriške dežele in sprva „v senci" omenjenih goriških plemiških družin. Hansov družbeni vzpon pa je omogočil rodbini, da se je sčasoma uvrstila med najvidnejše zemljiške gospode na Goriškem in Kranjskem.

Štanjel, kraj domači

Alessio Stasi izpostavlja[5], da ne more biti dvoma o kraškem izvoru Kobenzlove rodbine in se jih ne more povezovati s srednjeveško plemiško družino s Koroške, kot jo je opredeljevala poznejša baročna genealoška vnema, ki si v bolj striktni stanovski zaprtosti ni mogla (hotela) privoščiti razlago izvora rodbine z „neplemenitimi" predniki. Gotovo drži, da je veliko srednjeveškega koroškega plemstva našlo svoj novi dom na Goriškem, kar je bilo spričo posesti goriških grofov onstran Alp v visokem in poznem srednjem veku razumljivo[6]. Kobenzle pa še za časa zadnjega goriškega grofa Leonharda med njegovimi (vidnejšimi) vazali ne srečamo[7]. Prav tako jih ni zaslediti v povezavi z devinskim gospostvom, ki je pokrivalo velik del Krasa[8]. Še leta 1539 jih ni med kraškim plemstvom v prvi imenjski knjigi za Kranjsko[9]. V goriški grofiji pa v prvi polovici 16. stoletja (še do leta 1568) sploh niso omenjeni kot nosilci

4 Vojko PAVLIN, *Goriška – od zadnjih goriških grofov do habsburške dežele*, Nova Gorica, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, 2017 pp. 210 ss.

5 Alessio STASI, *I Cobenzl 1508–1823*, v tem zborniku. O kraškem izvoru rodbine že Alessio STASI, »*Canto gli onor delle Sonziache sponde*«. *Note su Rodolfo Coronini e i Fasti Goriziani*, v Rodolfo CORONINI, *Fasti Gorizziani*, Mariano del Friuli, Edizioni della Laguna, 2001, p. 24.

6 Peter ŠTIH, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994, pp. 162–164.

7 Carl von CZOERNIG, *Görz, Oesterreich's Nizza, nebst einer Darstellung des Landes Görz und Gradisca. I. Band: Das Land Görz und Gradisca*, Wien, Wilhelm Braumüller, 1873, *passim*.

8 Miha KOSI, *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek „dežele Kras", Vojaška in politična zgodovina Krasa od 12. do 16. stoletja* (Thesaurus memoriae, Opuscula 6), Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2018, *passim*.

9 ARS, AS 173, št. 1 – *Imenjska knjiga za Kranjsko za leto 1539*.

fevdov[10]. Očitno bo treba pritrditi ljudskemu izročilu[11] in npr. Simonu Rutarju, ki je Kobenclje označil za domačo kraško rodovino[12].

„Začetke" njihove rodbine je treba iskati na Krasu. Goriška zgodovinopisna tradicija pravi, da je bil Krištof Kobenzl leta 1508 kastelan v Štanjelu, ki je tako kot drugi grajski sosedje (Gorica, Rihemberk, Devin, Vipava) moral za dobro leto dni priznati beneško vojaško premoč[13]. Štanjel se je potemtakem znašel v eminentni družbi ključnih grajskih stavb, a mu je treba ta status vsaj omejiti, če ne tudi odvzeti. Res so v poznem srednjem veku Štanjel sem pa tja uvrščali med zemljiške komplekse, ki so bili predmet dednopolitičnih pogodb goriških grofov – tako npr. leta 1386 z bavarskimi vojvodi[14] kot še leta 1462 s tirolskim grofom Sigismundom[15], – kaže pa, da z njim ni bilo mišljeno zemljiško gospostvo, pač pa precej verjetno sedež (urbarialnega) urada (*ambt*)[16]. Morda je bil prav Štanjel še v drugi polovici 15. stoletja središče manjšega urada znotraj goriške grofije, ki so mu rekli Spodnji Kras, pod katerega je spadala grofova zemlja v kraških vaseh med Sežano in Komnom ter Štanjelom[17].

---

10 Donatella PORCEDDA, *Nobiltà e Stati provinciali goriziani nella seconda metà del Cinquecento*, v »Studi Goriziani«, 57–58 (1983), pp. 79–121: 98.

11 Anton MAHNIČ, *Kako je oče Kobencelj na Dunaj kraški sir nosil!*, v »Kres«, 2 št. 8 (1882), pp. 409–417.

12 Simon RUTAR, *Pravno življenje v slovenski občini pred 300 leti*, v »Slovenski pravnik«, 7 št. 7 (1891), p. 203. Seveda je „pred tem" lahko njihov rod prihajal od drugod.

13 Carlo MORELLI, *Istoria della Contea di Gorizia*, Gorizia, Paternolli, 1855–1856, 3 voll. (reprint, ur. Silvano CAVAZZA, Paolo IANCIS, Donatella PORCEDDA, Mariano del Friuli, Edizioni della Laguna, 2003), vol. I, p. 16; Czoernig, *Görz* cit., p. 767.

14 Po pogodbi iz aprila 1386 so Wittelsbachi dobili v južnem delu goriške grofije Rihemberk in Štanjel ter tretjino Krmina, Latisane in Belgrada s Flambrom (Vincenzo JOPPI, *Documenti Goriziani del secolo XIV*, v »Archeografo Triestino«, n.s., 17 (1891), n. 305, pp. 299–300) ter Novi grad (v Brkinih) in tretjino dohodkov goriških mitnic (Kosi, *Spopad* cit., pp. 421–422).

15 Hermann WIESFLECKER, *Die politische Entwicklung der Grafschaft Görz und ihr Erbfall an Österreich*, v »MIÖG«, 56 (1948), pp. 329–384: 366–367; Wilhelm BAUM, *I Conti di Gorizia. Una dinastia nella politica europea medievale*, it. prevod, Gorizia, Provincia di Gorizia – LEG, 2000, p. 214.

16 V poznem srednjem veku gospostvo ni izpričano. Štanjel je bil verjetno pred tem manjši fevdalni sedež vazalov goriškega grofa (morda sekundarno prek gospodov Rihemberških), ki je bil privzet v neposredno upravo goriških grofov, kar je bilo značilno za poznosrednjeveški čas (Pavlin, *Goriška* cit., p. 130). Tako se je namreč v sedemdesetih letih 14. stoletja zgodilo z veliko mogočnejšim „sosedom" z Rihemberka.

17 Milko KOS, *Urbarji Slovenskega primorja*, vol. 2 (Srednjeveški urbarji za Slovenijo, 3, Viri za zgodovino Slovencev, 3), Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1954, pp. 36–37, 130–131; Matjaž BIZJAK, *Ratio facta est. Gospodarska struktura in poslovanje poznosrednjeveških gospostev na Slovenskem* (Thesaurus memoriae, Dissertationes, 2), Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2003, pp. 161–162.

Urad Spodnji Kras ni dočakal padca goriške grofovske rodbine, saj ga je očitno že grof Leonhard ukinil in ga pripojil rihemberškemu gospostvu[18]. Podrejenost Štanjela Rihemberku namreč nesporno potrjujejo urbarji 16. stoletja. Tamkajšnja soseska je bila tudi sodno podrejena rihemberškemu deželskemu sodniku[19]. Kljub temu je kraj imel (ohranil) določeno vlogo centralnega kraja za goriški Spodnji Kras. Ko so urbarialni uradniki (*ambtmani*) v času pojezd prijezdili v Štanjel, so tam pobirali dajatve, ne le za rihemberški urad, ampak tudi iz treh vasi (Gabrovica, Pliskovica, Krajna vas), ki so kot goriška „kraška enklava" plačevali v urad v Gorico[20].

Nakazana je že bila štanjelska vojaška vloga. Kraj na prehodu s Krasa proti Rihemberku (Braniku) in Gorici na eni in proti Vipavi na drugi strani je bil tudi protiturški tabor[21]. Z obzidjem je bil obdan že pred beneškimi vojnami. V rihemberškem urbarju iz leta 1502 beremo, da so pred leti ob utrjevanju kraja morali z obzidjem presekati soseskino pot in opustiti še kakšno zgradbo, ob obzidju pa je bil vrt, ki se omenja v povezavi z gospodom Krištofom[22]. Ni pa gotovo, ali je s tem mišljen štanjelski kastelan s tem imenom (ki naj bi bil Hansov oče)[23], za katerega pa ta laskavi naziv ni mogel pomeniti branitelja gradu, saj ga v Štanjelu ni bilo, kvečjemu mu je morda bil poverjen obrambni stolp (Gledanica) na vrhu hriba ali sploh obramba tabora v celoti. Da pa je tabor v 16. stoletju imel grajski izgled, potrjuje vizitacija Bartolomeja Porcije iz leta 1570, ki govori o *castrum sancti Danielis*, in dodaja, da so račune cerkve sv.

18 Kos, *Urbarji* cit., p. 37; Bizjak, *Ratio facta est* cit., pp. 161–162.

19 ARS, AS 1, *Vicedomski urad za Kranjsko*, š. 105, I/59, Lit. R – XI, Gospostvo Reiffenberg, Urbarja gospostva Rihemberk 1502 in 1503; Rutar, *Pravno življenje* cit., pp. 203–206. Višje sodstvo in apelacija sta pripadala goriškemu grofu oziroma glavarstvu v Gorici.

20 Rutar, *Pravno življenje* cit., p. 205; Kos, *Urbarji* cit., p. 195.

21 Boris GOLEC, *Nastanek in razvoj slovenskih meščanskih naselij – naslednikov protiturškega tabora (prvi del)*, v »Zgodovinski časopis«, 54 št. 3 (2000), pp. 371–372 (op. 19), 392. Vprašanje pa je, v kolikšni meri je šlo za prvenstveno obrambni značaj kraja (prim. Golec, prav tam, p. 375; Aleksander PANJEK, *Staro jedro Devina v zgodnjem novem veku: začarana risba iz arhiva*, v »Kronika«, 63 št. 3 (2015), p. 491).

22 ARS, AS 1, *Vicedomski urad za Kranjsko*, š. 105, I/59, Lit. R – XI, Gospostvo Reiffenberg, Urbar gospostva Rihemberk 1502, f. 37v. Pravzaprav je bil vrt ob (taborskem) obzidju (*ringmawr*) v posesti Krištofove (verjetno) priležnice (*Heren Crisstafen dierenn*); zid je vsaj v tistem delu razpadal in se zrušil na vrt, zato je ta začasno opustel.

23 Morelli, *Istoria* cit., III, p. 280 (op. b). Dvom o tem poraja čas Hansovega rojstva, saj bi bil tedaj Krištof že v poznih letih. V plemiški diplomi iz leta 1563 je Hansov oče omenjen brez imena in le s splošnim dodatkom, da je bil nosilec pomembnih uradov v času vojn z Benečani (ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Dunaj, 12. marec 1565 [potrditev plemiške diplome]: *alls etwo ihr Vatter weillendt vnnser lieben Anherrn Kaiser Maximilian hochlo(e)blicher Gedechtnus in dem venedigischen Krieg in Verwesung allerley ansechenlichen Ambter vor andern guetwillig gethon*).

Danijela letno polagali v prisotnosti komenskega župnika in „grajskega oskrbnika“[24].

Kobenzli so torej morali imeti določeno vojaško vlogo, morda že pri obrambi pred Turki, gotovo pa v vojni z Benečani oziroma po njej. Bolj kot nekoliko skrivnostna Krištofova silhueta stopa v povojnem obdobju oprijemljiveje v ospredje podoba Tomaža Kobenzla, ko se na čelu štanjelskih sosedov, ki so mu „dodeljeni“, obrača na deželnoknežjo reformacijsko komisijo s prošnjo za popravilo štanjelskega tabora in pri tem izpostavlja obrambo pred Turki. Tomaž daje v tem zapisu z začetka dvajsetih let[25] vtis (vojaškega) voditelja soseske[26]. Ne glede na to pa ni mogel opravljati kastelanske vloge v pravem pomenu besede. Hansa Neuhausa, ki je bil v tisem času (in že pred vojno z Benečani) od kneza postavljen kastelan oziroma oskrbnik rihemberškega gradu[27], ima Tomaž za svojega gospoda (*mein herr phleger zu Reiffenberg*)[28]. Kljub temu je Štanjel v obrambnem smislu užival določeno avtonomijo. Štanjelski župan, ki je sicer imel podobne obveznosti kot drugi župani v gospostvu Rihemberk, je moral skrbeti za stražarjenje „po stari navadi“ ter za to določiti šest oseb, v primeru nevarnosti pa je lahko število pomnožil. Pri tem se rihemberški oskrbnik ni smel nič vtikati, ampak je bila to izrecna dolžnost in pravica štanjelske soseske! Štanjelci so morali tudi vzdrževati tabor in poti proti dolini Branice[29].

Nenavaden je županov pristavek, da je šlo za „mestno stražo“, saj Štanjel ni imel statusa trga, kaj šele mesta[30]. Vseeno pa ta županova domislica ni bila povsem iz trte zvita, ne le zaradi zunanje podobe obzidanega kraja. Pogled v gospodarsko strukturo okoli leta 1500 jasno kaže, da so se prebivalci Štanjela

---

24 BCU, Fondo principale, ms. 1039, *Bartolomeo da Porcia, Visitatio apostolica facta [...] in Civitate et Dioecesi Aquileiensi in statu serenissimi Arciducis Caroli Austriaci (1570)* – fotokopije originala na ISSR, foll. 412, 415v: *coram domino plebano et flegaro castri.*

25 O dataciji nedatiranega dokumenta gl. Golec, *Nastanek* cit., p. 392 (op. 127).

26 ARS, AS 1, *Vicedomski urad za Kranjsko*, š. 279, I/142, Lit. T, I – 5, Tabori. Tomaž je edini z imenom, a brez kakšne posebne titule: *Thomas Cawentzel mitsambt den zugebnen nachpaurn von der gemain zu Sand Danel.* Tomaž naj bi bil eden mladih povzpetnikov, ki so se izkazali v vojni proti Benčanom (Silvano CAVAZZA, *La formazione della contea asburgica,* v *Divus Maximilianus. Una contea per i goriziani 1500–1619*, ur. Silvano CAVAZZA, Mariano del Friuli, Edizioni della Laguna, 2002, p. 138).

27 Prim. Morelli, *Istoria* cit., I, p. 16.

28 ARS, AS 1, *Vicedomski urad za Kranjsko*, š. 105, I/59, Lit. R – XI, Gospostvo Reiffenberg. Gre za nedatiran sodni spor med Tomažem in Matejem (*Mathes*) *Habersackhom*, duhovnikom v Štjaku.

29 Rutar, *Pravno življenje* cit., pp. 205–206. Opis županovih nalog je z začetka sedemdesetih let 16. stoletja.

30 Gl. Golec, *Nastanek* cit., p. 392. V Štanjelu so sicer v drugi polovici 16. stoletja imeli kar tri letne sejme.

v precejšnji meri ukvarjali (tudi) z neagrarno dejavnostjo. Marsikateri njihov „priimek" ne pušča dvoma – leta 1502 je bilo tam šest ali sedem čevljarskih družin, kovač, tkalec, krznar in še kdo[31]. Določena posebnost štanjelskih prebivalcev je bilo plačevanje dveh vrst davka v rihemberško blagajno. Šlo je za ognjiščino (*feuergeld*) in mesni davek (*fleischgeld*). Večja rariteta kot ognjiščina, ki so jo poznali še v nekaterih drugih vaseh v goriški grofiji (npr. Šmarje, Gaberje, [Vipavski] Križ)[32], je bila mesna pravica/dajatev od mesa (*fleischrecht*). Plačevali so jo tisti, ki so se v tekočem letu nameravali ukvarjati s predelavo mesa (*fleischwerken*)[33].

Štanjel je torej tudi v ekonomskem smislu imel poseben status, bržkone tudi v povezavi s podeželsko trgovino[34], ki se je tedaj močno razvila in ogrožala marsikatero meščansko skupnost. Nenazadnje je v Štanjelu vsaj v drugi polovici 16 stoletja izpričana mitnica[35]. Kraj s takimi dispozicijami bi kaj lahko „kandidiral" za status meščanske naselbine tudi formalno, saj je – kot opozarja Boris Golec – v mnogih potezah spominjal na (Vipavski) Križ[36]. Morda je Štanjel svoje sosede z vipavskega konca v tem pogledu celo prekašal, toda v Križu so imeli neprimerno močnješega aduta v rokavu v osebi Vida Thurna, utemeljitelja kriškega gospostva. S Thurni pa se tedaj Kobenzli v tem smislu še zdaleč niso mogli primerjati.

Tomaža Kobenzla sploh niso uvrščali med plemiče, kakor je na osnovi pečata na listini iz leta 1517 dokazal Alessio Stasi[37]. Hkrati pa prav ta listina s

31 ARS, AS 1, *Vicedomski urad za Kranjsko*, š. 105, I/59, Lit. R – XI, Gospostvo Reiffenberg, Urbar gospostva Rihemberk 1502, ff. 36–39. Nekaterim je pridan obrtniški naziv mojster brez navedbe vrste obrti. Tudi za priimkom *Bergamasch* se prejkone skriva neagrarna dejavnost, saj so bili prišleki iz Bergama na Goriškem pogosto nosilci obrtniških ali/in trgovskih dejavnosti.

32 ARS, AS 1, *Vicedomski urad za Kranjsko*, š. 105, I/59, Lit. R – XI, Gospostvo Reiffenberg, Urbar gospostva Rihemberk 1502, f. 45. V Štanjelu je bilo leta 1502 kar 37 plačnikov ognjiščine. V rihemberški urad so to dajatev plačevali še iz Šembida (20), Goč (4), Gaberij (21), Šmarij (9) in Spodnjega Rihemberka (5).

33 To so morali napovedati oziroma odpovedati v začetku leta, na dan sv. treh kraljev, ko je bilo v vasi prvo od treh proščenj čez leto (ARS, AS 1, *Vicedomski urad za Kranjsko*, š. 105, I/59, Lit. R – XI, Gospostvo Reiffenberg, Urbar gospostva Rihemberk 1502, f. 39; Rutar, *Pravno življenje* cit., p. 205).

34 Prim. Aleksander PANJEK, *Kulturna krajina in okolje Krasa*, Koper, Založba Univerze na Primorskem, 2015, p. 57.

35 ARS, *Mitninske zadeve* (popis), p. 4. Leta 1581 je bil za mitničarja v Štanjelu imenovan Matej Lankamer.

36 Golec, *Nastanek* cit., p. 392. Štanjelu se tudi pozneje (po prošnji Hansovega nečaka Filipa leta 1615) ni uspelo razviti (vsaj formalno) v mestno naselbino.

37 Stasi, *I Cobenzl 1508–1823*, v tem zborniku. O neplemiškem izvoru Kobenzlov tudi Huber, *„Ornamentis animi* cit., v tem zborniku.

Tomaževim lastnoročnim podpisom in vsebino[38] kaže na njegov poseben status znotraj štanjelske „podeželske elite“[39]. Ta „dvojnost“ lepo odseva iz zemlje, ki jo je družina imela in je štela kar štiri hube (kmetije) pri Štanjelu, s katerimi pa so bili Kobenzli do leta 1573 polno podložni rihemberškemu in vipavskemu urbarialnemu uradu[40]. Na eni hubi so si zgradili pristavo, druga je bila „županova huba“, tretji so rekli *Scawecz*, na četrti pa so bili le travniki. K posesti sta spadala še vrt pri taborskem obzidju in hlev v vasi, posebej pa še desetina v Križu (pri Tomaju). Ni znano, do kakšne mere je to posest užival že Tomaž[41], njegove posestne ambicije pa so jasno vidne na osnovi dohodkov od vinske desetine v bližnjih Gaberjah, ki jo je v tamkajšnjih vinskih goricah dobil leta 1530 v zakup od goriškega urbarialnega urada, in sicer za petletno obdobje, do izteka leta 1534[42]. Poleg desetine je imel zakupnik *im pestandt* tudi tamkajšnje sodstvo[43]. Prav nekje v tem času je bil rojen Hans, ki je dal družini Kobenzl odločilen pečat in ga lahko označimo za utemeljitelja te kraške plemiške rodbine.

38 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 2, cc. 11–12, Štanjel, 16. april 1517. Gre za prodajo hiše v Štanjelu, ki jo je Tomaž *Kabennczell/Kobennczell, gesessen zu sandt Daniell*, kupil od goriškega glavarja Jurija Egkha.

39 Mamljiva je misel, da so se Kobenzli v sistemu protiturške obrambe dokazali kot člani črne vojske (černide), ki so jo med kmečkim prebivalstvom novačili v ta namen (Sergij VILFAN, *Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije*, Ljubljana, Slovenska matica, 1961, p. 209), ekonomsko moč pa bi jim lahko prinesla prav podeželska trgovina.

40 ASGo, ASCC, AeD, b. 270, f. 683, Gradec, 10. april 1573. Tedaj jih je nadvojvoda Karel po Hansovi prošnji osvobodil podložniških obvez, vezanih na to posest, vseeno pa so v znak pripadnosti plačevali določen (zmanjšan) znesek v rihemberški (in vipavski) urad. O tem že Rutar, *Pravno življenje* cit., p. 203 (z nekaterimi napakami pri navedbah posesti).

41 Vsa ta posest je sicer izpričana šele v omenjeni listini iz leta 1573, toda iz nekega drugega vira je moč sklepati, da je bila ta (čeprav morda ne v celoti) precej starejšega datuma, saj jo Hans leta 1585 v zvezi z vpisi v imenjsko knjigo opredeljuje kot domačo očetovo posest (*meine vättrliche Gründt*), ki je nečakoma namenjena kot pristava (*für ir Mairschafft*), in še vedno podrejeno rihemberškemu oziroma vipavskemu gospostvu (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 40, c. 221v).

42 BSI, *Fondi antichi*, Ms 137 Civ, Urbar goriškega urada 1530, f. 116. Zakupnina za kar dobičkonosno vinsko desetino je znašala 56 goldinarjev in eno (nemško utežno) libro popra. Ali je jo Tomaž užival do konca uakupnega obdobja, ni znano. Goriški urbar iz leta 1542 (ASTs, *Miscellanea ex diplomatica*, n. 7, Urbar [urada] Gorica 1542, f. 102) ga ne omenja več, pač pa naslednika, Hansovega starejšega brata Ulrika (*Vlrich Kobentzl zu S. Daniel*), ki je za uživanje vinogradov v Gaberjah letno plačeval v goriško deželnoknežjo blagajno goldinar in 40 krajcarjev.

43 Zagotovo ni šlo za patrimonialno sodstvo, ki ga je v Gaberjah v imenu rihemberškega *pflegerja* izvajal na to funkcijo imenovani sodnik, pač pa za sodstvo v vinskih goricah, za kar ni bila „potrebna“ plemiška titula.

Od Štanjela do Proseka in Jame

Določena finančna moč družine je bila torej dosežena že v Tomaževem času. Ko se je temu pridružila nadarjenost mladega Hansa in ugledni patron, se so odpirale nove poti. Po štiriletnem šolanju na dunajski univerzi je Kraševec slovanskega/slovenskega rodu (*ex Carst, Slavus*) postal bakalavreat[44], nakar ga je bližnji sosed Urban Kalčič[45]/Textor, dvorni kaplan in spovednik Ferdinanda I. Habsburškega ter velik podpornik jezuitskega reda – leta 1543 je postal ljubljanski škof – julija 1553 namenil poslati na novoustanovljeni *Collegium Germanicum* v Rimu[46]. Textor se sicer ni mogel nič kaj veseliti kritičnih opazk, ki mu jih je v pismih na račun gojenca posredoval ustanovitelj kolegija Ignacij Loyolski[47], in Hans je že naslednje leto zapustil večno mesto, ni pa zašel na kriva pota, tudi ne med številne pristaše reformacije, kar je bila velika skrb tako jezuitskega prvaka kot ljubljanskega prelata. Svojemu zaščitniku in dobrotniku se je Hans oddolžil tudi tako, da je leta 1558 poskrbel za njegov pogreb v Gornjem Gradu[48].

Pomenljiva je tudi povezava že uveljavljenih Kobenzlov s poznejšim Textorjevim kraškim naslednikom na ljubljanskem škofovskem sedežu. Ob ključni pohvalni besedi apostolskega vizitatorja Bartolomeja Porcije o komenskem župniku Konradu Glušiču leta 1570 je svoje dodal tudi Hans, kakor pravi sam Glušič v zahvalnem pismu tedaj že vitezu nemškega reda in ljubljanskemu komturju[49]. Tudi družina Tavčar, iz katere je izšel ljubljanski škof Janez, ni bila brez podpore družine Kobenzl. Povedna je na primer darovnica Hansovega nečaka in dediča Filipa, Ulrikovega sina, s katero je obdaroval Simona Tavčarja, Janezovega brata in očeta arhidiakona Baltazarja Tavčarja.

---

44 Silvano CAVAZZA, *Giovanni Cobenzl fino al 1564: la formazone di un ministro austriaco*, v *Oltre i confini. Scritti in onore di don Luigi Tavano per i i suoi 90 anni*, ur. Liliana FERRARI, Paolo IANCIS, Gorizia, Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 2013, p. 145.

45 Tako (manj verjetno Kalčic/Kalčec) se je Urban očitno pisal. Leta 1542, leto pred imenovanjem za škofa, se *briester Vrbanus Kaltschicz* omenja kot imetnik hiše v Gorici (ASTs, *Miscellanea ex diplomatica*, n. 7 – Urbar [urada] Gorica 1542, f. 104v).

46 Josip BENKOVIČ, *Kranjski bogoslovci v Rimu*, v »Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko«, 8 št. 2 (1898), p. 62; Cavazza, *Giovanni Cobenzl fino al 1564* cit., p. 146.

47 Svetniški Ignacij je škofu med drugim pisal, da z njim ravna tako kot (!) s fanti plemenitega rodu (Predrag BELIĆ, *Prva tri desetletja Družbe Jezusove in Slovenci (1546–1569), 2. del*, v »Zgodovinski časopis«, 43 št. 3 (1989), p. 336), kar še dodatno podkrepi trditev, da Kobenzli v petdesetih letih niso bili del plemiške elite. O neprimernem obnašanju nekaterih gojencev, ki jih je poslal Textor v Rim in njihovem zgodnjem povratku domov gl. tudi Cavazza, *Giovanni Cobenzl fino al 1564* cit., pp. 146–148. Leta 1556 je Hans nekaj časa bival v Bologni in verjetno priložnostno študiral pravo (prav tam, p. 148).

48 Josip GRUDEN, *Zgodovina slovenskega naroda*, *1. del,* Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1910–1916 (reprint, Celje, Mohorjeva družba, 1992), pp. 622–624.

49 Morelli, *Istoria* cit., III, pp. 302–303.

Simon je bil namreč Kobenzlov podložnik na hubi v Kobdilju in Filip ga je doživljensko osvobodil vseh dajatev od te hube, s katero je lahko poslej prosto razpolagal[50].

Filip je to lahko naredil že kot uveljavljeni posestnik. Do tja pa je Kobenzle vodila še dolga pot, ki ji je pač dolgotrajnost skrajšal hiter Hansov družbeni vzpon. Njegov ugled na dunajskem dvoru je z veliko podporo habsburških knezov hitro rastel. Že kot dvorni tajnik[51], še bolj pa pozneje ob novih dodeljenih funkcijah, gotovo ni mogel kaj dosti obiskovati rodni Kras, toda njegova navezanost na domačo grudo odseva iz spremljanja dogajanj v (ožji) domovini in v svoji družini. Med drugim je bil tudi v skrbeh za primerno obnašanje svojega brata Ulrika, kakor je moč razbrati iz odgovorov na zastavljena vprašanja, ki mu jih je iz Rihemberka poslal zaupnik Hieronim Faber v začetku maja 1562. Faber v pismu zagotavlja, da se je Ulrikovo življenje, kar je zaznal pri druženju z njim v gostilni Baltazarja Hrovata (*Crobat*)[52], glede na prejšnje čase povsem spremenilo in zdaj dejansko živi kot dostojen plemenit mož[53]. V domači hiši v Štanjelu – pred poznejšo Hansovo predelavo le te v stavbo z grajsko podobo se ni bistveno razlikovala od ostalih štanjelskih hiš[54] – je namreč verjetno že od 40-ih let gospodaril Hansov precej starejši brat Ulrik in imel do njegove smrti 1572 z ženo Uršulo veliko število otrok[55].

Po Fabrovem pisanju naj bi bila brata Ulrik in Hans že prišteta med plemiče, čeprav je bilo to lahko mišljeno le „figurativno“. Dejansko pa jima je to po Hansovi zaslugi uspelo naslednje leto, 20. januarja 1563[56]. Hans je bil

50 ASGo, ASCC, AeD, b. 5, f. 9, n. 3, cc. 20–21, Štanjel, 12. januar 1595. Pozneje so bile Filipu podeljene pravice vrnjene (prav tam, n. 29, cc. 104–105).

51 O uveljavitvi na mestu dvornega tajnika gl. Cavazza, *Giovanni Cobenzl fino al 1564* cit., pp. 149–150.

52 Baltazar je bil Hansov in Ulrikov svak, mož njune sestre Marjete (gl. spodaj).

53 ASTs, ADTT, b. 190.8. „Feudi. Duino. Provvedimenti relativi a confini 1510–1786“, 4. Carteggio sulle controversie territoriali con la signoria di San Daniele e con le giurisdizioni di Merna, Ussizza e Senosecchia, n. 562. Faber pravi, da Ulrik *hatt nit vmb sonsten den Namen eines Edelmans, dhan er ist vil ain ander Khabenzel bie ehr vor gewest ist*. V Porcijevi vizitaciji 1570 je Hieronim Faber imenovan kot *professor gramaticus Rayfimberghi* (BCU, fondo principale, ms. 1039, *Bartolomeo da Porcia, Visitatio apostolica facta [...] in Civitate et Dioecesi Aquileiensi in statu serenissimi Arciducis Caroli Austriaci (1570)* – fotokopije originala na ISSR, f. 401v). *Jeronimus Fabri* je kot notar zapisal oporoko Ulrikove in Hansove sestre Malenke 7. februarja 1572 (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 11, c. 56v).

54 Helena SERAŽIN, *Štanjelski grad na risbi Janeza Cobenzla iz 1580*, v »Acta historiae artis Slovenica«, 10 (2005), pp. 169–176: 171.

55 Gl. Stasi, *I Cobenzl 1508–1823*, v tem zborniku.

56 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Dunaj, 12. marec 1565 (Maksimilijanova potrditev plemiške diplome Ferdinanda I. iz leta 1563); ÖStA, AVA, RAA, 226.21 Cobenzl (Kobenzl), Innsbruck, 1563; Karel Friedrich von FRANK: *Standeserhebungen und Gnadenakte*

istočasno imenovan za dvornega svetnika. Med privilegiji, naštetimi v plemiški diplomi, sta bili tudi pravica do prostega plemiškega sedeža in gradnje novih ter izbira plemiškega naziva (*privilegium denominandi*). Do tega je Hans prišel naslednje leto, potem ko je maja 1564 prevzel stolp Prosek (v Kontovelu) nad Trstom z vsemi pritiklinami od Julijanijev (Giuliani) iz Trsta, julija pa mu ga je cesar Ferdinand podelil v fevd[57]. Obrambni stolp na tržaški meji z devinskim gospostvom je status fevda dobil šele v dvajsetih letih 16. stoletja, prej so zanj skrbeli zamenljivi „kastelani", večinoma s tržaškega ozemlja[58]. Nekaj dni po prejemu fevda sta se Hans in Ulrik lahko okitila s predikatom *von Prossegg*[59].

Težko je reči, ali je imel Hans pri izbiri plemiškega predikata sploh v mislih rojstni Štanjel, a tudi če je bila to njegova skrita želja, domači pristan nikakor ni mogel priti v poštev, ker se še dolgo ni mogel izoblikovati kot samostojen fevd znotraj rihemberškega gospostva. To za Gorico najmočnejše zemljiško gospostvo na Goriškem je vrh tega leta 1528 (po Neuhausih) dobila v zastavo prestižna veletrgovska družina Lant(h)ieri, prav tako tudi Vipavo na kranjski strani[60]. Na meji obeh, obkrožen na obeh straneh z močnim „Goljatom", si štanjelski „David" tedaj predvidoma niti ne bi mogel misliti na kakšno takšno potezo[61]. Tudi bližnje devinsko gopostvo (in glavarstvo), ki se je čez Kras skoraj dotikalo Štanjela, je bilo zastavljeno, in sicer od leta 1509

---

für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, Schloß Senftenegg, Selbstverlag, 1972, Band 3, p. 47. Po naraciji diplome naj bi bila brata že pred časom prišeta med plemiče, a je šlo le za splošno formulacijo. Huber („*Ornamentis animi* cit., v tem zborniku) poudarja, da je bil Hans leta 1563 šele povzdignjen v plemiški stan, o čemer priča pismo cesarja Ferdinanda I. (avgust 1563) predstojništvu nemškega viteškega reda, v katerem je rečeno, da je šlo za *Erhebung in den Adelstand*, Hans pa naj bi bil meščanskega porekla. Gl. tudi Cavazza, *Giovanni Cobenzl fino al 1564* cit., p. 150.

57 ASGo, ASCC, AeD, b. 229, f. 587, Dunaj, 11. julij 1564. Leta 1524 je Prosek prejel v fevd Peter Giuliani ter njegova brata Bartolomej in Hektor. Zadnja dva še živeča brata očitno stolpa nista mogla več vzdrževati (*zu vnndterhaltten nit vermo(e)cht*) in to je bil razlog za omenjeno transakcijo (29. maja 1564).

58 Fulvio COLOMBO, *Dal castello di Moncholano alla Torre di Prosecco. Storia e vicende di una struttura fortificata triestina fra tardo medioevo ed età moderna*, v »Archeografo Triestino«, s. IV, 58 (1998), pp. 213–256: 246–249.

59 ÖstA, FHKA, SUS, Fam.A. CK–143 Kobenzl Hans, 19. julija 1564; Frank, *Standeserhebungen* cit., Band 3, p. 47 (z datumom 16.7.). Fevd je sicer prejel le Hans, a se je ta privilegij po Hansovi prošnji razširil tudi na brata Ulrika, kakor priča fevdno pismo nadvojvode Karla (17. marec 1570), inserirano v Ernestovi potrditvi (ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593).

60 Carlo di LEVETZTOW LANTIERI, *I Lantieri nel Goriziano*, v »Studi Goriziani«, 13 (1952), pp. 77–102: 84.

61 Pozneje se bosta družini rodbinsko povezali (Lucia Pillon, Federico Vidic, *«Qui si tratta della reputacion di Casa nostra»*, v tem zborniku).

plemiški družini Hoferjev iz Renč, ki so se nadejali utrditi svoj položaj na Krasu[62].

Proseški fevd je bil majhen, vendar za vzpenjejočo se štanjelsko rodbino zelo pomemben, neke vrste fevdalna odskočna deska. Kljub temu ta ni postal posestno jedro družine in vprašanje je, koliko sta tam Hans ali njegov brat Ulrik sploh bivala. So se pa kar tri Ulrikove hčere v sedemdesetih oziroma osemdesetih letih poročile z uglednimi tržaškimi meščani[63]. Kako je bil Hans navezan na plemiški naslov, priča poimenovanje v pristavo prenovljenega mlina ob reki Vipavi znotraj rihemberškega gospostva – Novi Prosek[64].

Šestdeseta leta so bila za mladega proseškega plemiča v tridesetih letih izjemno uspešna. Že mesec dni po pridobitvi plemiškega predikata se je začelo dveletno habsburško moledovanje oziroma pritiski na predstojnike nemškega viteškega reda, naj Hansa sprejmejo v red, kljub temu da se Kraševec ni mogel ponašati niti z enim, kaj šele s štirimi rodovi plemiške provenience, kot je veljalo po pravilih tevtonskega reda. Precedens, ki so ga končno potrdili 19. novembra 1566 s slovesnim Hansovim sprejemom v nemški viteški red, priča o izjemni podpori habsburških vladarjev, ki se ni končala s smrtjo cesarja Ferdinanada I., ampak se je nadaljevala pod žezlom Maksimilijana II. in notranjeavstrijskim nadvojvodo Karlom. Dejansko se je Hans kot križnik vsestransko izkazal – verjetno se je toliko bolj hotel dokazovati z delom tudi zavoljo *defectum probationis nobilitatis*[65].

V tem času se je Hans oziral po novem posestnem plenu. Ob opravljanju dvornih služb je bil lahko s prve roke seznanjen s stanjem deželnoknežjih posesti in problemi s prihodki v komorno blagajno ter je s tedaj že dovolj debelo mošnjo lahko marsikomu pripomogel iz finančnih zagat. Če ni še šlo v goriški grofiji, pa mu je to uspelo na Kranjskem. Tako kot v proseškem primeru devinsko, je zdaj preskočil vipavsko gospostvo in se zasidral v Jami (Lueg). Nekdaj po roparskem vitezu Erazmu Jamskem/Luegerju razvpiti grad, so Habsburžani po Erazmovi smrti leta 1484 prevzeli neposredno v svoje

62 Rodolfo PICHLER, *Il castello di Duino*, Trento, Stabilimento tipografico di Giovanni Seiser, 1882, *passim*. Znani so določeni posestni spori med Ulrikom Kobenzlom in Hoferjevimi podložniki v Šepuljah že v petdesetih letih (ASTs, ADTT, b. 190.8. „Feudi. Duino. Provvedimenti relativi a confini 1510–1786“, 4. Carteggio sulle controversie territoriali con la signoria di San Daniele e con le giurisdizioni di Merna, Ussizza e Senosecchia, n. 561).

63 Gl. spodaj.

64 Dovoljenje za to mu je podelil nadvojvoda Karel januarja 1574. Kobenzlovemu mlinu, je bil dodeljen bližnji teritorij (*Burgfried*) (ASGo, ASCC, MdS, b. 112, f. 462, 3, n. 98, Gradec, 22. januar 1574); Gruden, *Zgodovina* cit., p. 658. Gl. tudi ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 40, c. 221v, 16. avgust 1585 (*New Prossegg*).

65 Huber, *„Ornamentis animi* cit., v tem zborniku.

okrilje in ga zaupali raznim oskrbnikom[66], v 16. stoletju pa so ga večinoma podeljevali v zastavo[67]. Nadvojvoda Karel je julija 1567 na ta način podelil Hansu in Ulriku grad in gospostvo Jama, potem ko je Hans poravnal 1.200 goldinarjev zastavne vsote prejšnjim imetnikom, baronom Hoffmannom[68]. Ob proseški tituli je novopečeni nemški vitez Hans odtlej lahko uporabljal še pridevek *zum Lueg*. Novembra leta 1568 mu je Kozma Rauber (Ravbar) s Kravjeka in Krumperka (na Kranjskem) kot skrbnik mladoletnega Jakoba in sester, otrok pokojnega Karla Purgstalla (Puštalskega), prodal nepremičnine pod gradom, ki so jih ti zgradili: mlin in žago ob ribniku (*Teycht*) ter konjušnico in pristavo[69].

Hansova in Ulrikova mati naj bi bila po izročilu prav zadnja imetnica tega gradu – Ana Lueger iz znamenite kastelanske družine iz Lienza – in na tej osnovi naj bi se Kobenzli dokopali do Jame[70]. Glede na štanjelski izvor družine Kobenzl je to zelo vprašljivo[71]. Iskanje „ustrezne" ugledene matere bi se lahko dogodilo *post festum*. Moška linija družine Lueg je namreč posedovala Jamo že pred slabim stoletjem in tudi preživele ženske potomke gradu niso imele v fevdu. Res pa je, da je bila jamska tradicija lienških plemičev tako močna, da so se dediči poskušali (zopet) vseliti v grad, tako da so se v zastavni masi deželnoknežjih fevdov potegovali prav zanj. Kobenzlovi predhodniki Hof(f)man(n)i, baroni z Grünbühela in Strechaua (pri Rottenmannu na Štajerskem), so namreč Jamo leta 1553 podedovali od Ober(n)burgerjev[72]. Volfgang Oberburger, ki je že leta 1528 prejel grad doživljensko v zastavo[73], pa je bil poročen z Nežo Lueger![74] Med obema družinama se je dohodkov iz Jame začasno veselila še družina Purgstall[75], v sorodu tako z Oberburgerji kot Hoffmanni[76].

---

66 Kosi, *Spopad* cit., pp. 136–137 (op. 597).

67 Dejan ZADRAVEC, *Zastave in prodaje deželnoknežjih posesti in prihodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja* (Viri, 35), Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije, 2012, pp. 33, 138.

68 Simon RUTAR, *Schloss und Herrschaft Lueg*, v »Mittheilungen des Musealvereins für Krain«, 8 št. 2 (1895), pp. 45–48. Sicer je nadvojvoda že 4. junija 1566 ugodil tej Hansovi prošnji. Plačilo Hoffmannom je sledilo 14. aprila 1567, po 1. juliju pa so se Kobenzli lahko *de facto* vselili v Jamo.

69 ASGo, ASCC, AeD, b. 230, f. 588, Ljubljana, 1. november 1568. Rodbina je bila iz Puštala pri Škofji Loki.

70 Npr. Czoernig, *Görz* cit., p. 767.

71 Res pa je, da so imeli Luegerji v 15. stoletju nekaj posesti v Štanjelu (gl. spodaj)!

72 Rutar, *Schloss* cit., št. 2, p. 46.

73 Zadravec, *Zastave* cit., p. 33.

74 Hannes P. NASCHENWENG, *Wann erlosch das Geschlecht der Freiherren Hoffman von Grünbühel und Strechau?*, v »Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark«, 88 (1997), p. 128.

75 Zadravec, *Zastave* cit., p. 138.

76 Naschenweng, *Wann erlosch* cit., pp. 128, 166. Sorodniki so bili po ženski liniji. Sholastika,

Če so bili Oberburgi tako rekoč domačini, saj so že v 15. stoletju spadali med klientelo devinskih gospodov Walsee in pozneje habsburških dedičev v tem delu Krasa[77], so bili interesi Hoffmannov drugje, predvsem na Štajerskem (med drugim so bili kastelani na gradu Steyr), zato se je verjetno (tudi) na tej osnovi Hansu Kobenzlu ponudila priložnost, da za njimi prevzame Jamo v zastavo. Morda je Hans svojega sicer precej starejšega soimenjaka Hansa Hoffmanna (že od 1535 z baronskim naslovom) še utegnil spoznati na dunajskem dvoru – umrl je leta 1564, a že 1556 opustil dvorno službo –, kajti prištevali so ga med najvplivnejše tajne svetnike cesarja Ferdinanda, a je verjetno bolje poznal njegove sinove Adama (1523–1573), vnuka Neže Lueg, in Adamova polbrata Hansa Friderika in Ferdinanda, po katerih je Jamo prevzel[78].

Kakorkoli že gre ta zgodba z Luegi, Kobenzli so se lahko prvič vselili v pravcati grad, tudi če ta dejansko še ni bil njihov, in upravljali gospostvo, ki je prinašalo precejšen dohodek[79]. Jamski grad je bil vendar vse kaj drugega kot sicer izstopajoč obrambni stolp v Proseku oziroma Kontovelu ali bivališče znotraj taborskega obzidja v Štanjelu. Ne glede na to se Kobenzli ne enemu ne drugemu niso odrekli. Hans je bil verjetno ob vpreženosti v razna službena potovanja v Jami malo prisoten, zato je prepuščal uživanje gospostva svojim bližnjim sorodnikom. Brat Ulrik se grajskega prestiža ni mogel veseliti prav dolgo časa. Kmalu po rojstvu zadnjega sina Rafaela, poznejšega jezuita, je marca ali aprila 1572 umrl in kranjski vicedom Nikolaj Bonomo je izdelal inventar, ki je razkril njegovo zapuščino tako v Jami kot v Štanjelu[80]. Svoj odtis so v jamskem gradu (vsaj posredno) v sedemdesetih letih pustili tudi njuna sestra Magdalena (Malenka), poročena Godnič, ki se je od tega sveta prav tako poslovila leta 1572[81], zagotovo pa Ulrikov sin Baltazar (morda tudi njegov brat Gašper, umrl 1578)[82], saj je ohranjen inventar po njegovi smrti decembra 1579[83]. Ker sta bila oba preostala nečaka še otroka, je Hans nato skrbništvo

---

hči Volfganga Oberburgerja in Neže Lueger, je bila poročena s Krištofom Purgstallom, druga hči Potencijana pa je bila prva žena Hansa Hoffmanna.

77 Kosi, *Spopad* cit., p. 213 (op. 27). Volfgang je bil konec 15. stoletja oskrbnik na Premu, leta 1526 na Hašperku/Hošperku (nad Planino pri Postojni).

78 Adam WANDRUSZKA, *Hoffmann zu Gruenpüchel und Strechau, Hans Freiherr*, v *NDB*, Band 9, Berlin, Duncker & Humblot, 1972, p. 454; Naschenweng, *Wann erlosch* cit., pp. 128–129.

79 Rutar, *Schloss* cit., št. 2, pp. 52–57. Obseg gospostva na osnovi urbarialnega gradiva.

80 Ulrik je bil očitno še živ 6. marca 1572 (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 11, c. 59), 8. aprila pa so začeli s popisom inventarja in premoženja (prav tam, nn. 7–8, cc. 23–38).

81 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 10, cc. 48–53.

82 Rutar, *Schloss* cit., št. 3, p. 94.

83 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 22, cc. 94–102, 8. december 1579, Jama. Inventar sta popisala kranjski vicedom Nikolaj Bonomo z Volčjega potoka (*Wolffspüchel*) in tržaški prejemnik Nikolaj Gastald (Nicolò de Gastaldi), mož Hansove nečakinje in Ulrikove hčere Suzane. Po Hansovem lastnoročnem pripisu na hrbtni strani dokumenta je Baltazar preminil 4. decembra v Gorici.

Jame zaupal bratrancu Jožefu, sinu sestre Marjete, poročene z Baltazarjem Hrovatom (*Crabat*) iz (Spodnjega) Rihemberka[84].

Habsburški deželni knez se ni hotel kar takoj odpovedati svoji lastnini nedaleč od njegovega „notranjskega" središča v Postojni. Niti ni bil preveč zadovoljen, da je Hans brez njegove vednosti – kakor je bilo to v njegovi plemeniti navadi tudi v drugih primerih (Štanjel, Gorica, Moš) – kar kmalu izvajal prenovitvena dela in tam pustil neizbrisen pečat. Izboljšave je bilo namreč treba odšteti od zastavne vsote[85]. Nazadnje se je Karel Habsburški maja 1589, leto dni pred smrtjo, odločil za odprodajo gradu in gospostva Jama Hansu Kobenzlu za 9.200 goldinarjev[86].

V središče goriške grofije

V zrelih Hansovih letih je bil zrel tudi čas za uveljavitev družine v jedru goriške grofije. Kobenzle so hitro uvrstili med goriške deželane. Že dve leti po poplemenitenju, marca 1565, je bil Ulrik prisoten na zasedanju goriških deželnih stanov[87]. Najstarejši popis goriškega stanovskega članstva (1569) uvršča oba brata med najpomembnejše plemiške družine, med (zemljiške) gospode (*Herren*), in ne med nižje *Privilegierte vom Adel*, hkrati pa ju označi za tuje gospode[88]. To še dodatno dokazuje, da je bila njihova prisotnost na Goriškem v prvi polovici 16. stoletja neznana ali bolje neznatna. Sosedje Lantieriji in Hoferji so, na primer, že morali dobro vedeti, od kod sta se brata vzela. Ti *homines novi* so se tako z roba rihemberškega gospostva prebili v Gorico po ovinku na osnovi Hansovega statusa na habsburškem dvoru[89]. Etiketa tujstva med goriškimi deželani torej ni bila vezana na Hansovo in Ulrikovo poreklo, temveč na njuno izvendeželno posest, pa čeprav je bila ta v prvi vrsti zastavne narave.

A tudi v tem pogledu je predvsem okoli leta 1570 prišlo do vidnih premikov. Še preden je Hans kot nemški vitez prejel prvo komendo, ljubljanski komtur je bil od 1569 do 1578[90], se je v začetku leta 1569 z odkupom (skupaj z

84 Že leta 1574 se sicer Jurij *Crabat zu Vnnder Raiffenberg* iz Jame zahvaljuje Hansu za njegovo pomoč (s poroštvom) pri poroki (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 13, cc. 63–64), Jama, 17. avgust 1574. Jožef je tam bival še v 80–ih (Rutar, *Schloss* cit., št. 3, p. 103) in 90–ih letih, vsaj še leta 1593 (ASGo, ASCC, AeD, b. 5, f. 9, n. 48, c. 329).

85 Rutar, *Schloss* cit., št. 2, pp. 48–49. Karel Habsburški je dela naknadno odobril junija 1574.

86 ASGo, ASCC, AeD, b. 230, f. 588, Gradec, 15. maj 1589; Rutar, *Schloss* cit., št. 2, p. 51.

87 Cavazza, *Giovanni Cobenzl fino al 1564* cit., p. 150.

88 Porcedda, *Nobiltà* cit., p. 117.

89 Prim. Porcedda, prav tam, pp. 97–98.

90 Huber, *„Ornamentis animi* cit., v tem zborniku. Pred in po njem je bil ljubljanski komtur Lenart Formentini.

Hansom Jurijem Mordaxom s Portendorfa/Partovca na Koroškem) obširne posesti baronov R(h)ain zasidral v Gorici in njeni bližnji okolici[91]. Načrtnost Hansovih dejanj je jasno podčrtana z izbiro prodajalca, saj gre (podobno kot v primeru Jame) za družino, ki v tem prostoru ni bila dejavna in so ji bili goriški fevdi predaleč. Šlo je za koroško linijo bavarske družine Rainer von Rain. Prodajalec Hans Joachim baron Rain, gospod v Breinbergu in Grafentraubachu, se je odločil svojo notranjeavstrijsko posest odprodati in se znova podati proti severu. Pomenljiv je izvor teh goriških (in koroških) posesti. Mati Hansa Joachima je bila namreč hčerka Ernesta Grabna s koroškega Sommeregga, ki je posest dedoval po bratu Virgilu, zadnjem upravitelju („glavarju“) goriških grofov v Gorici[92].

Kot imetniku Rainovih fevdov se je Hansu naslednje leto ponudila priložnost, da pridobi hišo s pripadajočim zemljiščem pod goriškim gričem na robu Travnika (*super Traunicho Goritiae*), ki jo je leta 1565 od barona Raina prejel goriški mitničar Virgil Fedrigola. Mitničar je zapadel v dolgove in njegova vdova Sidonija, v drugo poročena z Jurijem Nallingerjem, je bila prisiljena aprila 1570 k prodaji posesti[93]. Pravzaprav je bila hiša še vedno v deželnoknežji (komorni) lasti, saj je šlo za odkup kupnopravne pravice. Ta manever je bil v drugi polovici 16. stoletja pogost pojav v komorni posesti in je nakazoval poznejši razkroj goriškega gospostva, ker so sčasoma bogatejši imetniki kupnopravno posest od kneza odkupili[94]. Hans (oziroma kdo od njegovih

91 ASGo, ASCC, AeD, b. 247, f. 624, Gradec, 1. januar 1569. Poleg večjega števila parcel v Gorici je Rainov fevd zajemal manjše zemljišče v Vrtojbi, hubo in *korb* (manjšo kmetijo) v Ločniku, hubo v Moraru, hubo v Coroni, kmetijo (*guet*) v Marianu, dve hubi ob reki Idriji (*in der Khlain Ydria*) na Kanalskem, dve kmetiji (huba in *guet*) v Medeji in desetino z gorskim denaričem v Šmarjah (na Vipavskem). Kmalu je prišlo do manjših sprememb, ker je ena kmetija ostala dedičem Brandis, posest ob Idriji pa je Hans prodal dvornemu svetniku Hansu Khislu s Fužin (*Kaltenprun*) pri Ljubljani, ta pa jih je še z drugo njegovo posestjo na Tolminskem zamenjal z deželnoknežjo posestjo na Kranjskem. Novo stanje odraža fevdno pismo nadvojvode Karla (21. april 1573), kot je razvidno iz potrditve Ernesta Habsburškega iz leta 1593 (ASGo, prav tam, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593). Gl. tudi seznam posesti za goriško imenjsko knjigo (prav tam, b. 4, f. 8, n. 40, cc. 221–230, 16. avgust 1585); Simon RUTAR, *Zgodovinske črtice iz poknežene grofije goriške in gradiške*, I. del, Gorica, „Goriška tiskarna“ A. Gabrščck, 1895, pp. 20–21.

92 Wilhelm WADL, *Geschichte der Burg und Herrschaft Sommeregg*, in »Carinthia I.«, 179 (1989), pp. 153–168.

93 ASGo, ASCC, AeD, b. 230, f. 588, 1570 IV 3, Gorica. Hišo sta zgradila tako Franc Dornberg starejši kot sam Fedrigola. V Hansovem imenu sta nakup izvršila Franc Capella, goriški kancler, in Luka Vrabec (*Wrabitz*). Leta 1579 je nadvojvoda Karel podelil Hansu v last pogorelo hišo z vrtom v gornjem delu goriškega mesta (Franc KOS, *Iz arhiva grofa Sig. Attemsa v Podgori*, v »Izvestja muzejskega društva za Kranjsko«, 13 št. 5/6 (1903), n. 199, p. 124).

94 Vojko PAVLIN, *Primer uveljavljanja kupnega prava in kolonata na Goriškem 16. stoletja*, v »Goriški letnik«, 28 (2001), *passim*.

sorodnikov) se v to hišo ni vselil, pač pa je posest podelil prodajalcema, zakoncema Nallinger, v navaden (kratkoročni) zakup (*ad simplicem affictum*) v zameno za predpisane dajatve[95]. Na tem robu goriškega Travnika se je Hans po pridobitvi še kakšne druge nepremičnine (hiša *Zorzi*) v osemdesetih letih odločil za velikopotezno prenovo in zgraditev renesančnega mestnega dvorca, ki še danes služi kot nadškofijska palača[96].

Na podoben način, s prevzemom kupnopravne pravice, je Hans zgodaj (vsaj 1570) od Volfganga Patrona pridobil hubo v Koprivnem (Capriva del Friuli), torej že pred pridobitvijo jurisdikcije v kraju[97], pozneje pa še nekaj zemlje od plemiške družine Neuhaus[98] in 35 travnikov na Paludah (*im Palludt)* pri Panovcu[99]. Hansova korespondenca kaže na budno spremljanje in zanimanje za te in podobne finančno-posestne zadeve na Goriškem. Pri tem se je naslanjal na dva ključna moža, na goriškega kanclerja Franca Capello, pa tudi na tajnika deželnih stanov Pavla Zobla[100].

Prve fevde na Goriškem je sicer Hans prejel že pred letom 1565, a je šlo za majhno posest. Hubo v Solkanu in nekaj zemlje v Pevmi mu je namreč podelil že cesar Ferdinand I. Ker je fevde tedaj prejemal le Hans (kar je veljalo tudi za proseški turn) in je po vstopu v nemški viteški red bilo na dlani, da bo ostal brez zakonitih dedičev, ki bi lahko dedovali njegovo posest, je od nadvojvode Karla leta 1570 daljnovidno izprosil, da te fevde podeli tudi starejšemu bratu Ulriku[101] in njegovim moškim dedičem. Notranjeavstrijski

95 Te so letno znašale 24 starov krminske mere pšenice in 40 orn vina goriške mere (ali v denarju 2 goldinarja na star in goldinar na orno).

96 Rutar, *Zgodovinske črtice* cit., p. 21. Pokazatelj tega dolgotrajnejšega procesa je kamnita plošča na portalu današnje nadškofijske palače iz leta 1587.

97 ARS, AS 173, *Imenjska knjiga za Kranjsko*, št. 52 – Urbar urada Gorica, 1570 /nepaginirano/. Ob hubi je Hans imel še manjšo kupnopravno krčevino nad staro opekarno nedaleč od Gorice, ki jo je odkupil od Floriana *de Thesisa*.

98 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 26, c. 117, potrdila o plačilu v goriški deželnoknežji urbarialni urad za leti 1581 in 1582.

99 ASGo, prav tam, b. 272, f. 685, marec 1579. Hans je za njihovo uživanje letno plačeval goriškemu deželnoknežjemu uradu šest goldinarjev. Travnike je prej v veliki meri s kultiviranjem močvirnatega terena pod Panovcem pridobil in užival solkanski plemič Nikolaj Arardi, v času podelitve nadvojvodov svetnik in upravitelj v Pazinu.

100 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, *passim*. Capella je npr. od leta 1578 dobil od Hansa v uživanje fevd Brodec za simbolično dajatev (dve kokoši letno) (ASGo, prav tam, n. 21, cc. 91–93, Gradec, 25. maj 1578).

101 Prvi posestni korak v bližini Gorice je naredil tudi Ulrik, ki je februarja 1565 odkupil od bratov Antona in Blaža Avsenik/Ovsenik iz Solkana pravice (na osnovi njunih izboljšav) od hube, ki je bila sicer v lasti goriškega hospicija sv. Marije in sv. Erazma (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 1, cc. 4–4v, 10. februar 1565). Hans je te pozneje prek posrednika Pavla Zobla podaril goriškemu hospiciju (prav tam, n. 43, cc. 360–362, Gorica, 5. marec 1587). Kaplan hospicija je moral odtlej pri maši ob zahvali dobrotnikom posebej moliti za darovalca in njegove sorodnike, žive in pokojne.

vojvoda je svojemu tajnemu svetniku in dvornemu podkanclerju[102] ugodil[103]. Fevd na majhnem griču pri Vrtojbici na obrobju Stare Gore (pri Rožni Dolini), imenovanem Brodec[104], je nadvojvoda Karel novembra 1571 že podelil obema bratoma in njunim dedičem; pred tem so Brodec imeli v fevdu dediči goriške plemiške družine Krannschal[105].

Ugled družine se tedaj ni meril le s količino posesti, ampak tudi z jurisdicentsko vlogo. Izvajanje (nižjega) sodstva je bil pomemben plemiški privilegij, tudi če je bil omejen na manjše območje. Patrimonialno sodstvo je sploh na široko odpiralo vrata v izbrano članstvo goriških deželnih stanov[106]. Hansu je to uspelo leta 1572 v Koprivnem. Tam in v bližnjih krajih je že tako imel nekaj nepremičnin v posesti[107]. Ko je bilo konec tamkajšnje jurisdicentske ere plemenitih poštarjev iz družine Taxis[108], je „vskočil" Kobenzl. K investituri, ki sta jo prejela skupaj z bratom, je ob Koprivnem spadal tudi plemiški dvor (*adel sitz*) v Russizu (izvzet je bil Gornji Russiz/Russiz Superiore) in ribolov v potoku Birša (Versa)[109]. Naslednje leto je Hans svojo pozicijo v goriški grofiji utrdil tudi kot novo imenovani prior križnikov v Preceniccu[110] – istega leta je bil tudi imenovan za predstojnika reda sv. Jurija v Millstattu na Koroškem –[111], kjer je ravno tako imel nekaj posesti, v bližnjem Chiarisaccu (v gradiškem glavarstvu v grofiji Goriški) pa je že pred tem prejel manjši fevd, potem ko je prejšnji

102 Podkancler je bil od leta 1569, v praksi že od 1565 (gl. Cavazza, *Giovanni Cobenzl fino al 1564* cit., p. 152).

103 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593 (tri inserirana fevdna pisma: Gradec, 17. marec 1570). V primeru Pevme gre ravno tako za zemljo, ki je bila nekdaj v fevdu Virgila Grabna, ki pa jo je prepustil družini Pabst. Šlo je za *korb* z njivo in gozdič z bližnjim zemljiščem *Khoßkhlantsch* nad Pevmo pri Grojnem, ob stari poti v Števerjan.

104 O mikrotoponimu gl. Walter CHIESA, *Il Brodis di S. Roc*, in »Borc San Roc«, 1 (1989), pp. 19–37.

105 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593 (inserirano fevdno pismo: Gradec, 12. november 1571).

106 Porcedda, *Nobiltà* cit., p. 92.

107 Hans je eno hubo v kraju kupil tudi od Volfganga (Ulvina) Neuhausa (Rutar, *Zgodovinske črtice* cit., p. 10).

108 ASGo, ASCC, AeD, b. 133, f. 300, n. 29, cc. 144–145, Dunaj, 23 marec 1552. Ferdinand I. je že 7. marca 1548 ugodil prošnji Simona Taxisa, poštnega mojstra v Milanu, in mu podelil jurisdikcijo s pripadajočimi pravicami, leta 1552 pa je Simon prosil, da bi to po njegovi smrti veljalo doživljenjsko tudi za sina Antona.

109 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 12. marec 1572. V zameno je bil Hans nadvojvodi dolžan letno prepustiti dve „pipi"/soda (? *faßhann*), ki ju je Hans prejemal od oglejskega kapitlja. O jurisdikciji gl. tudi Morelli, *Istoria* cit., I, p. 150; Donatella PORCEDDA, »*Un paese sì di piccola dimensione, come è la nostra Contea, più dal caso che da una Provvidenza diretto«: autorità sovrana, potere nobiliare e fazioni a Gorizia nel Seicento*, in »Annali di storia isontina«, 2 (1989), pp. 9–29: 21.

110 ASGo, ASCC, AeD, b. 247, f. 624, Mergentheim, 1. april 1573.

111 Huber, *„Ornamentis animi* cit., v tem zborniku. Precenicco je Hans obdržal do leta 1591.

imetnik Avguštin *Todeskhin* umrl brez dedičev in je zato s fevdom znova razpolagal deželni knez[112]. Nadvojvoda Karel je Hansu v Preceniccu podelil v zakup tamkajšnjo mitnico za 40 goldinarjev letno[113]. Hans je postal tudi jurisdicent v kraju. Sodno oblast mu je sicer oporekal goriški glavar, nakar je v spor posegel nadvojvoda, ki se je postavil na Hansovo stran, saj je bila jurisdikcija vezana na križniški red, pravica podeljevanja jurisdikcije (krvnega sodstva) vsakokratnemu priorju v fevd pa je bila pridržana habsburškim knezom[114].

Z novimi pridobitvami se je Hans lahko polno uveljavil kot na Goriškem (redko) živeči deželan in, kot kaže zgornji primer, to ni potekalo brez težav, tudi ker je predstavljal habsburško osrednjo oblast; ob ostalih zadolžitvah je postal še predsednik komore[115]. Po svojih močeh je po naročilu habsburškega kneza sem ter tja sodeloval v dogajanjih na Goriškem, predvsem v zvezi z urejanjem finančnega nereda v grofiji in glede mejnih sporov z Beneško republiko[116], za svoj tevtonski red pa je urejal sporne zadeve, na primer glede statusa Precenicca in komende viteškega reda v Padovi[117]. V sedemdesetih letih je Hans zaslovel tudi na „mednarodnem parketu", najprej kot habsburški poslanec v Rimu, predvsem pa pri Ivanu Groznem v Rusiji[118], kar je v prestižnem pomenu izkazovala izboljšava grba leta 1576[119]. Naslednje leto mu je bila podeljena še komenda v Gradcu (am Leech)[120].

Znova na Kras

Sedemdesta leta so bila prelomna tudi za Kobenzlovo rodbino. Prejem jurisdikcije v Koprivnem je časovno skoraj sovpadal z žalostnimi dogodki v družini. Hans je v marcu oziroma aprilu 1572 skoraj istočasno izgubil tako brata Ulrika kot sestro Magdaleno (Malenko), ki je živela v Štanjelu kot vdova

112 ASGo, ASCC, AeD, b. 245, f. 622, Ptuj, 18. oktober 1572. Gl. tudi Giuseppe Domenico DELLA BONA, *Osservazioni e aggiunte sopra alcuni passi dell'"Istoria della Contea di Gorizia" di C. Morelli*, Gorizia, Paternolli, 1856 (reprint, Mariano del Friuli, Edizioni della Laguna, 2003), p. 79.

113 DOZA, Urkunden, Gradec, 10. maj 1573.

114 DOZA, Urkunden, Gradec, 17. avgust 1574. Prim, Porcedda, *Nobiltà* cit., p. 98.

115 Prim. Silvano CAVAZZA, *Giovanni Cobenzl*, v *Divus Maximilianus* cit., pp. 237–238.

116 Czoernig, *Görz* cit., p. 856; Morelli, *Istoria*, cit., I, p. 242.

117 Morelli, *Istoria* cit., III, p. 279; Huber, *„Ornamentis animi* cit., v tem zborniku.

118 Morelli, *Istoria* cit., III, pp. 275–276.

119 Stasi, *I Cobenzl 1508–1823*, v tem zborniku.

120 Huber, *„Ornamentis animi* cit., v tem zborniku. Tam je bil komtur do leta 1593, ko je s Formentinijem graško komendo zamenjal za komendi na Dunaju in Dunajskem Novem mestu.

po Andreju Godniču[121]. Njena oporoka razkriva premoženjsko stanje bogatejše štanjelske družine. Po njeni poslednji volji sodeč ni imela (preživelih) otrok in je premoženje razdelila v prvi vrsti med otroke brata Ulrika[122]. Njeno štanjelsko hišo s pripadajočim je dedoval nečak Baltazar.

Odtlej se je Hansova pozornost zopet bolj občutno usmerila na Kras. Kakor je poskrbel, da njegov brat ni izpadel iz posestnih načrtov, je poslej spremljal življensko pot svojih mlajših sorodnikov in pomagal Ulrikovi vdovi Uršuli, ki je moža preživela vsaj za petnajst let[123]. Po zgodnji smrti obeh starejših sinov konec sedemdesetih let, Gašperja in Baltazarja, sta med sinovi ostala Filip in Rafael, ki pa sta bila še otroka. Pred njima je bilo treba poskrbeti za starejše Ulrikove hčere. Hans je velikodušno primaknil doto zanje. Tako je priskočil na pomoč svakinji Uršuli, potem ko se je hči Suzana poročila s nadvojvodovim (davčnim) prejemnikom v Trstu, Nikolajem Gastaldom. Zdi se, da Uršula ni bila dovolj premožna, če ob hčerini poroki ni v celoti izplačala 400 goldinarjev dote in se je obvezala to storiti v roku enega leta[124]. Očitno ji to ni uspelo, saj je to storil Hans, kakor priča Suzanino odpovedno pismo (glede zahtev po dediščini) iz oktobra 1575[125]. Naslednje leto je sledilo plačilo dote za Lukrecijo, ki se je poročila z Jožefom Panizzolijem[126]. Leta 1581 je Hans primaknil denar ob poroki še dveh Ulrikovih hčera, Marije Veronike, ki se je omožila v Kamnik z juristom Hansom Grižanom (*Grischan*)[127], in Viktorije, ki jo je vzel Anton Wassermann, tedaj upravitelj v grofiji Pazin[128]. Nazadnje je leta 1587 v drugo stopila v zakonski stan Marta, vdova po Samuelu Mavriču (*Mauritsch, Maurenzi*) z *Mosberga*[129], in sicer s Petrom Coraduzzijem iz Trsta[130].

---

121 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 11, cc. 57–58. Andrej Godnič je dal napisati testament 26. septembra 1560.

122 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 11, cc. 54–60, *Frawen Mallenkha Godnitschin sälligen Ferlassenschafft*. V oporoki ni zaslediti starejših Ulrikovih otrok Gašperja in Marte, verjetno ker sta že živela drugje. Malenko so pokopali na štanjelski britof. Vsebina oporoke še dodatno osvetljuje status in izvor družine Kobenzl.

123 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 44, cc. 363–369v, Trst, 28. julij 1587. Ob drugi poroki hčere Marte leta 1587 je bila še živa, ob poroki sina Filipa (1589) pa verjetno ne.

124 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 12, cc. 61–61v, s. l., 17. januar 1574. Tedaj naj bi plačala polovični znesek.

125 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 15, cc. 68–70, Trst, 1. december 1575; potrdilo Nikolaja Gastalda Uršuli o prejeti doti je z julija 1576 (prav tam, n. 12, c. 61v, Trst, 24 julij 1576).

126 ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 16, cc. 71–72, Gradišče (Gradisca d'Isonzo), 1. november 1576.

127 Prav tam, n. 29, cc. 125–125v, Kamnik, 9. januar 1581. Potrdilo o prejemu dote v višini 500 goldinarjev.

128 ASGo, ASCC, AeD, b. 231, f. 590, Pazin, 7. februar 1581.

129 Dvor *Mosperg* bi utegnil stati na območju Studenega pri Postojni. Gašper *Mauritsch*, oskrbnik v Planini, je namreč na martinovo leta 1547 kupil od stiškega samostana posest v treh vaseh na ozemlju gospostva Postojna (Strmec, Strane in Studeno) za 700 goldinarjev (ASGo, ASCC, MdS, b. 112, f. 462, 3, n. 78). V treh vaseh se Mavriči

Izbira ženinov kaže, da so bili Kobenzli na poti polne uveljavitve na družbeni lestvici. Če je Ulrikova generacija še izbirala med „podeželsko elito“[131], so se Ulrikovi otroci rodbinsko povezali z uglednejšimi meščani (pravniki, uradniki) ali/in plemiči. Z Gašperjem in Filipom (leta 1589) pa se je družina Kobenzl že rodbinsko povezala z dvema vidnima goriškima plemiškima rodbinama – Dornberg in Edling[132].

Nove okoliščine so se odražale v Hansovem pridobivanju posesti na rodnem Krasu in v dolini Branice. Kot bi v tem smislu hotel nadaljevati pot, ki sta jo v Gaberjah pred desetletji v prvih obrisih začrtala Tomaž in za njim Ulrik. Že avgusta 1572 je kupil desetino s pripadajočo posestjo v Branici od goriške plemiške družine Raphael[133]. Način zaokrožitve posesti v bližnjih Šmarjah je primer premišljene Hansove posestne politike. V kraju, ki je spadal pod rihemberško gospostvo, je po korakih spravil skupaj razpršeno posest. Že iz Rainovega fevda je pridobil desetino od tamkajšnjih vinskih goric. Siceršnji desetinski dohodki pa so bili delno v rokah Neuhausov iz Štmavra, delno pa Thurnov (Della Torre). Neuhausovo desetino in nekaj zemljišč v kraju je Hans skupaj z drugo razkropljeno posestjo v goriški grofiji odkupil konec leta 1572 in aprila 1573[134], naslednje leto pa barona Rajmunda Thurna prepričal, da je

---

omenjajo tudi v urbarju gospostva Lueg (Rutar, *Schloss* cit., št. 2, p. 56). Od njegovih hub se je delno plačevala žitna desetina v Jamo. Mavriči so bili torej Kobenzlovi sosedje.

130 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 44, cc. 363–369v, Trst, 28 julij 1587. Dota je tokrat znašala 1000 goldinarjev. Petrov brat Rudolf je bil doktor obojega prava in Karlov regimentni (vladni) svetnik. Odpoved dediščini je veljala le v primeru dedovanja Kobenzlov po moški liniji.

131 Ta specifični položaj bi znala osvetliti oznaka za Baltazarja Hrovata v Malenkini oporoki. V njej je med pričami naveden na prvem mestu (pred dacarjem (*aufschlager*) Hansom *Senegkhom*) kot *edl befreit lechens Person zw Reiffenberg* (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 11, c. 54).

132 Gl. Stasi, *I Cobenzl 1508–1823*, v tem zborniku; ASGo, ASCC, AeD, b. 5, f. 9, n. 1, cc. 4–7v, s.l., 10. november 1589. Poročno pogodbo sta podpisala Hans Ambrož grof Thurn s Križa v imenu neveste Ane in Hans Kobenzl v imenu nečaka. Nevesta je bila hči tedaj že pokojnega Hansa Edlinga in vdove Lukrecije, rojene Hofer.

133 ASGo, ASCC, MdS, b. 112, f. 462, 3, n. 94, Gorica, 11. avgust 1572. Zanimivo je, da je ta posest v 15. stoletju pripadala Luegerjem. Kot navaja Viljem grof Coronini Cronberg v seznamu Kobenzlovih listin (ta listina naj bi bila izgubljena), je že leta 1496 lienški kastelan Jurij Lueger dovolil hčeri in zetu, vitezu Juriju Schnitzenpaumeju (*Sitzenpamer*) prodajo Petru Raphaelu (ASGo, prav tam, Lueg [?], 7. oktober 1496); gl. tudi Rutar, *Schloss* cit., št. 1, p. 11, ki navaja desetino in tri kmetije (*gueter*) pri Štanjelu in v Branici). Raphaelova desetina v Branici se je v Hansovem seznamu za imenjsko knjigo nahajala na hribu sv. Hieronima (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 40, c. 222v). Seznam navaja podrobnejši opis dohodkov in podložnikov. Mimo tu navedenih in ostalih v besedilu spodaj opisanih posesti je vključena npr. tudi huba v Raši, pa huba v Tevčah *(Teutschach)*, kupljena od Wassermanna.

134 Simon RUTAR, *Newhaus – Castelnuovo am Karste*, v »Mittheilungen des Musealvereins für

drugo polovice desetine (in dve kmetiji) v Šmarjah zamenjal s polovično desetino, ki jo je Hans prejel v fevd julija 1573[135] v San Vitu pri kraju Crauglio[136]. Hans je kmalu prosil nadvojvodo Karla, da ratificira spremembe in jih vključi v novo izdelano fevdno pismo, v katerem je bila zajeta celotna šmarska desetina z vsem pripadajočim[137]. Še prej, aprila 1574, je v dolini Branice kupil tudi Raunacherjevo desetino[138]. Z izpeljavo opisanega „braniškega posestnega načrta" se ujema že omenjena pridobitev mlina-pristave Novi Prosek v začetku tega leta[139]. Začasno so Kobenzlom znaten dohodek prinašale še deželnoknežje desetine v Gaberjah in Dornberku, ki jih je Hans v osemdesetih letih prejel v zakup[140].

Hans si je prizadeval zaokrožiti posest tudi na gornjem delu Krasa. Od Barbov je kupil posest v Vrhovljah (pri Sežani) z njivo Ograda, kjer pa je prišlo do sporov z devinskim glavarjem Matijo Hoferjem[141], nekaj let pozneje, februarja 1577, pa Porcijeve oziroma Lambergove štiri kmetije v Volčjem Gradu, Kobjeblavi, na Brjah (pri Koprivi) in v Hruševici (*Krusah)*[142].

Krain«, 8 št. 4 (1895), pp. 116–117. Rutar omenja tudi odkup Neuhausovih posesti v Kobjeglavi (Rutar, *Zgodovinske črtice* cit., p. 10). Leta 1580 je Hans pridobil še nekdanjo Neuhausovo vinsko desetino v Zavinu (*Sphigna*) pri Šmarjah (ASGo, ASCC, AeD, b. 230, f. 588, Gradišče [Gradisca d'Isonzo], 2. april 1580). Prodajalec je bil Franc Neuhaus, sin pokojnega Krištofa iz Krmina.

135 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593 (inserirano fevdno pimo: Gradec, 11. julij 1573). Prej je desetino imela v fevdu plemiška družina Madrisio, kar je bilo že več let nepriznano s strani habsburških knezov.

136 ASGo, ASCC, AeD, b. 241, f. 616, Gradišče (Gradisca d'Isonzo), 15. oktober 1574.

137 Prav tam, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593 (inserirano fevdno pismo: Gradec, 18. november 1574).

138 Prav tam, b. 229, f. 587, s.l., 20. april 1574, Hans Ambrož baron Thurn s Križa kot skrbnik Jurija, sina pokojnega Erazma, in bratje Hans Filip, Jakob in Andrej Raunacher so v listini natančneje opisano desetino prodali Hansu Kobenzlu.

139 Gl. zgoraj.

140 Hans je leta 1580 nadvojvodi Karlu odštel 2.100 goldinarjev in v zameno najprej prejel tri desetine: v Gaberjah, Solkanu ter Pevmi in Štmavru (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 27, cc. 119–120, Gradec, 5. julij 1580 [prepis]). Naslednje leto je za posojilo v višini 1000 goldinarjev prejel desetino v Dornberku (prav tam, n. 30, cc. 126–127v, Gradec, 8. februar 1581 (prepis)). Desetini v Gaberjah in Dornberku, ki ju je dobil v zakup za petnajst let, je leta 1586 prepustil Lovrencu Lantieriju, kar je sicer pozneje povzročilo precej pravnih zagat (prav tam, n. 42, cc. 263 ss.; posebej cc. 269–271v, Gradec, 28. julij 1586 (dva prepisa listin). Za desetino v Gaberjah se je letno plačevalo 64 goldinarjev in libra popra, za desetino v Dornberku 140 goldinarjev.

141 Že v oktobru 1574, ko je stopil Hansu v bran prodajalec Sebald Barbo (ASGo, ASCC, MdS, b. 112, f. 462, 4, n. 26, Ljubljana, 12. oktober 1574). Spor se je vlekel še v osemdeseta leta, ko je Hans prosil za intervencijo kranjskega deželnega glavarja Hansa Ambroža barona Thurna, ker mu podložniki niso plačevali činža (ASGo, ASCC, AeD, b. 233, f. 594, 29. december 1581).

142 ASGo, ASCC, MdS, b. 112, f. 462, 4, n. 6, s.l., 28. februar 1577. Prodajalca (z možnostjo

Pomemben člen pri zbiranju kraške posesti je pomenila darovnica sedmih kmetij v Gabrovici, Pliskovici in Krajni vasi, ki so bili v posestnem smislu nenavadna enklava, saj niso spadali ne pod devinski ne pod rihemberški urbar, pač pa neposredno pod Gorico[143]. Bili so torej del velikega goriškega gospostva, ki je bil tedaj še neposredno v deželnoknežjih rokah in ni bil zastavljen. Hans je prosil nadvojvodo Karla, da bi hube odkupil, ta pa mu jih je v zahvalo za njegove zasluge v knezovi službi decembra 1576 kar daroval![144] Hans je z nakupom od nadvojvode dobil še Štanjelu najbližjo vas Kobdilj[145].

Hansovo zbiranje zemlje v bližni Štanjela je potekalo načrtno in najbrž z mislijo na morebito oblikovanje zaokroženega fedalnega kompleksa oziroma gospostva. V ta koncept se vklaplja prenova Kobenzlove domačije v (grajsko) stavbo, ki jo je dovršil pred letom 1580[146]. Verjetno gre v tem smislu razumeti tudi izbiro neveste Ane Edling za nečaka Filipa, edinega, ki je z moškimi potomci nadaljeval Kobenzlov rod. Ženina mati Lukrecija je bila namreč sestra Matije Hoferja iz Renč, devinskega zastavnega gospoda in glavarja[147]. Stric, takrat že z baronskim naslovom, je ob nečakovi poroki leta 1589 poskrbel za finančno podporo, prejeta dota pa je povečala Kobenzlovo posest na Krasu. Po poročnem dogovoru je namreč Ana ob 500 goldinarjih gotovine prinesla še Edlingovo (ali Hoferjevo) kraško posest v vrednosti 1500 goldinarjev, in sicer kmetije v Koprivi, Tupelčah, Kobjeglavi, Kosoveljah, Ivanjem Gradu, Hruševici in Tomačevici, ki so vse ležale v rihemberškem sodnem gospostvu[148].

---

ponovnega odkupa) sta bila Hermes baron Porcia in njegova žena Magdalena baronica Lamberg.

143 Kos, *Urbarji* cit., p. 195; Vojko PAVLIN, *Goriško gospostvo ob prehodu pod Habsburžane na osnovi urbarja iz leta 1507*, Nova Gorica, Goriški muzej, 2006, p. 200.

144 Simon RUTAR, *Završniška gospoščina na Krasu*, v »Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko«, 5 (1895), pp. 225–226. Ena kmetija je bila v Gabrovici, tri v Pliskovici in tri v Krajni vasi (en podložnik se je pisal *Tautscher*).

145 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 40, c. 222v. Posredna Hansova lastna navedba iz leta 1585.

146 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 28. april 1580. Govor je o hiši, ki jo je nadvojvoda osvobodil od bremen (*an seinem zu Sanct Daniel am Carsst erbawten vnnd von uns hieuor befreytem Hauß*). Gl. tudi Seražin, *Štanjelski grad* cit., pp. 172, 175. Nadvojvoda je dovolil zaprtje treh vrat na poti čez njegovo dvorišče v nočnem času, potem ko je ob prenovi prišlo do prekinitve stare vaške poti.

147 Hans je dobro poznal položaj Hoferjev v Devinu. Nadvojvoda Karel je namreč svojega tajnega svetnika leta 1586 poslal k Matiji Hoferju, da bi interveniral glede vsebine oporoke. Matija (umrl leta 1587) je ostal brez moških potomcev in z dvema hčerama (Pichler, *Il castello di Duino* cit., p. 304). Za dediščino sta se nato potegovali družini Harrach in Thurn (Della Torre), ki so bili pri tem uspešnejši.

148 ASGo, ASCC, AeD, b. 5, f. 9, n. 1, cc. 4–7, s.l., 10. november 1589 (poročna pogodba); cc. 11–12, s.d. (osnutek Filipovega prejema dote od njegovega svaka in Aninega brata, Hansa Jakoba Edlinga). Precej verjetno je, da je prišla ta zemlja v Edlingovo posest prek Lukrecije, rojene Hofer. Podrobnejši seznam novih Filipovih podložnikov v ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, cc. 40, 249–251v.

Od Štanjela in Lož do Moša

Na prvi pogled se zdi, da se je Hans v začetku osemdesetih let po dovršitvi svoje štanjelske „rezidence“ pri svojih nenehnih oprezanjih za novimi pridobitvami nekoliko upehal, a je bil to kvečjemu le kratkotrajen interval. Potem ko je v letih 1582/83 sodeloval v komisiji, ki je na Dunaju poskušala urediti sporna vprašanja glede beneško-habsburške meje na Goriškem[149] in v času, ko je zastavil svojo besedo pri sicer neuspešnih poizkusih, da bi v Gorici vzpostavili sedež škofije[150], so se začela sklepna posestna dejanja, ki so ga dokončno afirmirala kot zemljiškega gospoda in ga okronala z baronskim naslovom.

Hans je januarja 1585 skupaj z nečakoma Filipom in Rafaelom prejel v fevd Lože (na poti od Štanjela proti Vipavi)[151], potem ko ga je, bržkone že leta 1583[152], odkupil od Hansa Welzerja s Spiegelfelda in Bistrice (na Štajerskem). Razlog za prodajo oziroma nakup je sledil istemu vzorcu. Welzerja je žena Marija skupaj z bratom Joachimom Muererjem marca 1583 pooblastila, da najde za prodajo ustreznega kupca, ker so jima bile Lože (*Hauß Loßach im Wipacher Poden*) na Kranjskem preveč od rok[153]. Pred Muererji so bili imetniki Lož Hornbergi, zato se posest v fevdnem pismu imenuje *Hornbergerische Guetter*[154]. Fevd v Ložah (nemško Leitenburg) je zajemal tako zemljo na Kranjskem kot v goriški grofiji. Na goriški konec je k Ložam spadala dokaj obsežna posest v Lokavcu (osem hub in pol ter osem manjših kmetij (korbov) in desetina). Na Vipavskem pa je bila zemlja s hubo ali dvema razpršena v raznih vaseh (Manče, Goče, Šturje, Ustje, Dolga Poljana, Vrhpolje), nekaj zemlje je bilo tudi v sami Vipavi. K posesti sta spadali še dve gorici (*Wallanch* in *Janitscherberg*) s številnimi vinogradi in zemlja v samih Ložah, ki je spadala k plemiškem dvoru (*Edlmans sicz)*.

149 Morelli, *Istoria* cit., I, p. 99; Silvano CAVAZZA, *Cobenzl Giovanni*, v *NL*. 2. *L'età veneta*, ur. Cesare SCALON, Claudio GRIGGIO, Ugo ROZZO, pp. 741–743; Giuseppe TREBBI, *Venezia e la questione gradiscana. Dalla dieta di Worms alla guerra degli Uscocchi*, v »Quaderni Giuliani di Storia«, 35/2 (2014), pp. 295–320: 312–313. Po beneških zapisih je bil Hans bolj naklonjen ustrezni rešitvi, proti kateri naj bi bili predvsem Thurni, menda Kobenzlovi tekmeci.

150 Silvano CAVAZZA, *"Così buono et savio cavalliere": Vito di Dornberg, patrizio goriziano del Cinquecento*, v »Annali di storia isontina«, 3 (1987), pp. 7–36: 18.

151 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593 (inserirano fevdno pismo: Gradec, 10. januar 1585).

152 ASGo, prav tam, b. 4, f. 8, n. 40, c. 222v. Hans avgusta 1585 pravi, da je posest v Lokavcu (del fevda Lože) kupil „predlani“.

153 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 33, cc. 136–137, s.l., 1. marec 1583.

154 Oče prodajalcev Servacij je fevd podedoval od žene Barbare, rojene Hornberg. Verjetno gre za plemiško družino, ki je bila po rodu z Württemberškega.

Le dva meseca po prejemu fevda v Ložah se je nadvojvoda Karel odločil prodati Hansu (in nečakoma) gastaldijo Moš (Mossa), oziroma *Gericht vnd Ambt Moschau in Friaull*, ki so jo prej Habsburžani običajno dajali v zastavo za dobrih 1.393 goldinarjev; nazadnje je dohodke gastaldije uživala družina Hoyos[155]. Na predbožični dan je Hans tudi uradno lahko dopolnil svoj plemiški predikat z novo pridobitvijo: *von Prossegg und Mossau*[156]. Formalno je Kobenzl lahko nastopil kot gospod v Mošu šele 12. julija 1586, ko je v Hansovem imenu z dovoljenjem glavarja v Gradišču, Hansa grofa Ortenburga, posest prevzel Kobenzlov pooblaščenec Wilhelm Kirchhamer[157], ki je ta dan v Hansovem imenu tudi izplačal grofu Ortenburgu prek Giovannija Francesca a Fabrisa iz Gradišča 27.000 liber oziroma 6000 goldinarjev[158]. Hans iz Proseka in Moša je odkupil od družine Hoyos tudi fevd s središčem v Mošu, kakor ga je španski plemič Juan de Hoyos[159] kupil od družine De Erasmis, in ki ni spadal v okvir posesti gastaldije Moš[160]. Po prošnji Hansa grofa Ortenburga mu je odkupljeno

155 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 39, cc. 162–165v, Gradec, 18. marec 1585 in 6. december 1585 (prepisa listin); Paolo IANCIS, *Aspetti di antico regime*, v *Mossa nella storia*, ur. Liliana FERRARI, Donata DEGRASSI, Gorizia, Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 2009, p. 61. Gastaldija Mossa je prišla v habsburške roke šele po beneških vojnah. Že leta 1528 jo je za enako vsoto za povračilo vojnih stroškov prejel v zastavo Nikolaj baron Thurn (Zadravec, *Zastave* cit., pp. 30, 136). Šele s Kobenzli je prvič prišlo do patrimonializacije tamkajšnjega sodstva. Največja posest urada je bila v samem Mošu, razpršena posest gastaldije pa se je po urbarju z leta 1581 nahajala še v bolj ali manj bližnjih krajih (Farra in Villanova, Gradišče [Gradisca d'Isonzo], Fratta, San Lorenzo, Krmin, Ločnik, Podgora), tudi v (Goriških) Brdih (Dobrovo, Biljana, Kozana, Martinjak, Kojsko, Dolnje Cerovo, Vipolže) ter v Gorici in Gradišču (nad Prvačino). K Hansovemu urbarju v Mošu so prištevali tudi po dvanajst podložnikov iz Črnič v Vipavski dolini in Volčjem Gradu na Krasu (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 39, cc. 171–188; 40, cc. 231–232v).

156 ÖstA, AVA, HAA, AR 452.45 Kobenzl Johann 24. december 1585. Vendar pa takrat Hans še ni bil povzdignjen v baronski stan, kot naj bi sledilo iz listine (prepis iz leta 1587).

157 ASGo, ASCC, AeD, b. 4 f. 8, n. 39, cc. 189–190. Ohranjen je podrobnejši opis dogajanja na tisi dan, ko so po jutranji maši v Mošu pod milim nebom in ob prisotnosti merodajnih oblastnikov, uradnikov in podložnikov uradno izvršili prenos posesti. Nato so pojezdili v središče posesti v Mošu, v *Behausung* Vallisella, naslednji dan pa še v Gradiškuto. Tu je izrecno govor o gospostvu, čeprav je sicer bil uradno v rabi termin urad (*ambt*).

158 ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 39, c. 197.

159 Družina Hoyos je bila v sorodu z ortenburškim grofom, saj je ta izhajal iz družine Salamanca, ki je z Gabrielom leta 1524 prejela naslov grofa v Ortenburgu. Obe družini sta prišli iz španskega Burgosa in se uveljavili v krogu cesarja Karla V. in nato njegovega brata Ferdinanda I., ki je odraščal v Španiji (Peter RAUSCHER, *Gabriel de Salamanca, conte di Ortenburg e capitano di Gorizia*, v *Divus Maximilianus* cit., pp. 157–159. Juan de Hoyos, baron v Stixensteinu (v Spodnji Avstriji), je bil dolgoletni glavar v Trstu in nato v Gradišču (do smrti 1561), kjer mu je cesar Ferdinand I. podelil precejšnjo posest (Iancis, *Aspetti* cit., pp. 61–63).

160 To razlikovanje med posestjo gastaldije (urada in sodišča) in fevdom, ki ni bil del

posest, njemu in nečakoma, podelil v fevd nadvojvoda Karel aprila 1587[161]. Tej posesti so poleg samega plemiškega dvora (s še dvema dvoroma), ki so mu pripadale štiri hube s travnikom in gozdom, prištevali v Mošu še eno hubo in tri dvore/hiše ter posest, ki je bila nekdaj v rokah pokojnih Pietra *Mussolinusa* in Giovannija Bernardija. K fevdu je spadala tudi bližnja Gradiškuta/Gardisciuta (*Castellario*) s hribom *a sumitate usque ad pedem montis*, posebej pa nekaj dislocirane posesti v Vipavski dolini, ki jo je nekdaj posedoval Henrik *Ottonis* iz Vipave[162].

V obdobju tega posestnega zenita je sledil še baronski naslov. Hansa s Proseka in Moša je ob opravljanju diplomatskih nalog na Poljskem najprej s to titulo (*Freyherr zu Prossegg vnnd Mossaw*) že novembra 1587 počastil Maksimilijan (III.) Hasbsburški kot poljski kralj[163]. Sklepno dejanje se je zgodilo avgusta 1588, ko se je *Hans Kobenzl von Prossegg*, tajni svetnik in predsednik dvorne komore, komtur nemškega viteškega reda v Gradcu in prior v Preceniccu, lahko imenoval *Freyherr zu Lueg, Mossau und Leitenburg*, pri čemer je sledila še izboljšava grba na osnovi izumrle rodbine Luegerjev[164]. S tem ko je Hans tudi odkupil gospostvo Jama, je v vseh ozirih postal polnokrvni zemljiški gospod. Že pred tem se je namenil urediti nemoten prehod pridobljenih pravic in posesti na svoje dediče. Od nadvojvode Karla je že januarja 1588, leto pred poroko nečaka Filipa, izposloval, da bi se njegova dediščina v primeru Filipove smrti – Rafael je že bil na jezuitski poti, ne brez stričeve finančne podpore pri njegovem študiju v Rimu[165] – brez zakonitih dedičev prenesla na kakega drugega moškega naslednika po ženski liniji[166].

---

gastaldije (*Güetter zu Moscha der Nutzung nach ausser halb der Gastaldia*), je razvidna iz urbarja posesti in dohodkov v letu 1581, ki ga je izdelal gastald Giovanni Francesco a Fabris v imenu Ferdinanda Alberta de Hoyosa (ASGo, ASCC, AeD, b. 4, f. 8, n. 39, cc. 171–188).

161 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 1. februar 1593 (inserirano fevdno pismo: Gradec, 30. april 1587). Prim. Iancis, *Aspetti* cit., pp. 63–64.

162 Obseg je bil z manjšimi spremembami enak že npr. leta 1569 ob podelitvi fevda Justini, skrbnici svojih sinov po umrlem možu Juanu de Hoyosu, baronu iz Stixensteina (ASGo, ASCC, AeD, b. 229, f. 587, Gradec, 22. november 1569).

163 ASGo, ASCC, AeD, b. 272, f. 685, 11. november 1587, tabor v samostanu Mogila (pri Krakovu). Kobenzl je bil v letih 1586–88 že drugič odposlanec na Poljskem (Morelli, *Istoria* cit., III, p. 278; Cavazza, *Cobenzl Giovanni* cit.).

164 ÖstA, AVA, RAA 67.22 Cobenzl (Kobenzl) von Prossegg, Johann, Praga, 30. avgusta 1588; Frank, *Standeserhebungen* cit., Band 3, p. 47; Stasi, *I Cobenzl 1508–1823*, v tem zborniku.

165 Stanislav JUŽNIČ, *Začetki moderne znanosti*, v »Kronika«, 52 št. 3 (2004), pp. 324–325.

166 ASGo, ASCC, AeD, b. 245, f. 622, Gradec, 3. januar 1588. Po Hansovi smrti je sicer moral Filip precej let urejali zadeve glede dediščine; z bratom je to rešil leta 1595 po dogovoru, ki ga je v sporazumu z Družbo Jezusovo potrdil Ferdinand II. Habsburški (ASGo, prav tam, b. 245, f. 622, Gradec, 20. julij 1595).

Zadnja leta se Hans ni več posvečal povečevanju svojih že tako obširnih posesti. Prestižni položaj v goriški grofiji je leta 1590[167] kronal kot glavar v Gradišču, zadnji dve leti (1592–94) pa je bil deželni glavar na Kranjskem[168]. Tedaj je imel v času graške nuncijske sedisvakance stalne stike s papeško kurijo[169], na redovnem področju pa je bil kot komtur na Dunaju – tja se je preselil iz Gradca – imenovan za koadjutorja avstrijske bajlije in s tem predestiniran za predstojnika te bajlije namesto ostarelega goriškega rojaka Lenarta Formentinija, vendar mu je to preprečila smrt v Regensburgu sredi avgusta 1594[170].

Sklep

V izjemni življenjski zgodbi Hansa Kobenzla, nekakšnega renesančnega *homo novusa*, odseva ambicioznost trdoživega Kraševca, ki pa se je očitno odlikoval po veliki delavnosti in skrbi, nenazadnje pa tudi po navezanosti na domače kraje. Brez težav bi si lahko poiskal rezidence v bližini Dunaja ali Gradca, pa je nasprotno vse svoje napore vlagal v iskanje posesti v Štanjelu bližnjih krajih in deželah ter vlagal nemajhne vsote v urejanje svojih dvorcev. Pravzaprav je delal (tudi) za svoje sorodnike. Nečak Filip je kot Ferdinandov svetnik in kranjski vicedom pri svojemu knezu dosegel, da je bil Štanjel leta 1607 izvzet iz rihemberškega gospostva, najprej na osnovi zakupa, po preteku zakupnih let pa je dokončno prešel v Kobenzlovo prosto last in se je sčasoma lahko preoblikoval v samosvoje gospostvo s prvoinstančnim sodstvom171. Uspelo mu je obdržati in uveljaviti domači Štanjel kot središče rodbinskih posesti, kar bi gotovo razveselilo njegovega strica, ki je najbolj zaslužen, da se je ta kraj izoblikoval v mali slikoviti kraški biser.

---

167 Morelli, *Istoria* cit., III, pp. 27, 281

168 ASGo, ASCC, AeD, b. 233, f. 594, Gradec, 20. februar 1592. Tedaj je nadvojvoda Ernest naznanil kranjskim deželnim stanovom imenovanje Hansa za deželnega glavarja, ki je 24. marca prevzel položaj in podal prisego.

169 Karlo HORVAT, *Kobezelovi izvještaji (1592–1594) kardinalu Cintiju Aldobrandiniju, državnomu tajniku pape Klementa VIII.*, v »Starine«, 32 (1907); Cavazza, *Cobenzl Giovanni* cit.

170 DOZA, Urkunden, Dunajsko Novo mesto, 15. november 1593; ASGo, ASCC, AeD, b. 230, f. 588, Dunajsko Novo mesto, 15. november 1593. Podrobneje o tem Huber, *„Ornamentis animi* cit., v tem zborniku. Formentini je bil na čelu avstrijske bajlije že od oktobra 1569 (DOZA, prav tam, Frankfurt am Main, 24. oktober 1569).

171 ASGo, ASCC, AeD, b. 240, f. 615, Gradec, 11. januar 1607. V podelitveni listini rihemberškega gospostva Lantierijem v prosto last (prav tam, b. 133, f. 300, n. 3, c. 24, Dunaj, 3 avgust 1620 (prepis) je vključen dostavek, da je Štanjel izvzet iz riheberškega urbarja in po izteku zakupne pogodbe iz 1611 (26. julij) bo postal prosta Kobenzlova last.

Abstract

The Cobenzl family, originally from Štanjel in the Karst, is attested since early 16th century. This village, from the time of the last count of Gorizia, was part of the lordship of Reifenberg (Rihemberk), but had to some extent "urban" characteristics because many of its inhabitants exercised non-agricultural crafts and carried out a commercial role. At that time, Thomas Cobenzl, though a (military) neighbourhood leader, was not noble but belonged to the "rural elite", while Hans began his impressive career close to Urban Kalčič/Textor, confessor of Ferdinand I and then bishop of Ljubljana. When Hans, a real Renaissance *homo novus*, was ennobled with the *von Prossegg* predicate and received several fiefs, he obtained that his privileges were extended to his older brother Ulrich and the latter's sons, Philipp and Raphael, who became a Jesuit. The marriages of Hans's nephews and nieces indicate social advancement. Soon after the ennoblement the two brothers became members of the Provincial States of Gorizia. Thanks to the possession of the castle of Jama (Lueg), Hans converted his family into true castellans, at the centre of a patrimonial complex that went from Lože to Gorizia, Mossa and Capriva in Friuli. The family connection with the famous Lueger family from Lienz is anyway very questionable. Philipp was the only one to have offspring and consolidate the Cobenzls' role as established landowners continuing his uncle's work on excluding Štanjel from the lordship of Reifenberg.

Keywords

Hans Cobenzl; Štanjel; Karst; County of Gorizia; social mobility